

Evaluatie drie cultuurorganisaties: Hubert Bals Fonds, Jan Vrijman Fonds, Rijksakademie van beeldende kunsten

Eindrapport

Opdrachtgever: Ministerie van Buitenlandse Zaken/ Directie DCO/IC

Anneke Slob, ECORYS Nederland BV
Eltje Bos, Vaverraconsult

Rotterdam/Den Haag, 25 november 2008

ECORYS Nederland BV
P.O. Box 4175
3006 AD Rotterdam
Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
The Netherlands

T +31 (0)10 453 88 00
F +31 (0)10 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
W www.ecorys.com
Registration no. 24316726

ECORYS Macro & Sector Policies
T +31 (0)31 (0)10 453 87 53
F +31 (0)10 452 36 60

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Inleiding	11
1.1 Doel en evaluatievragen	11
1.2 Aanpak en beoordelingskader	12
1.3 Achtergrond	12
2 Beleid en positionering van de drie organisaties	15
2.1 Hubert Bals Fonds	15
2.1.1 Doelstellingen en werkwijze	15
2.1.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA	16
2.1.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's	17
2.1.4 Monitoring en evaluatie	18
2.2 Jan Vrijman Fonds	19
2.2.1 Doelstellingen en werkwijze	19
2.2.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA	20
2.2.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's	21
2.2.4 Monitoring en evaluatie	22
2.3 Rijksakademie van beeldende kunsten	23
2.3.1 Doelstelling en werkwijze	23
2.3.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA	24
2.3.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's	26
2.4.4. Monitoring en evaluatie	27
2.4 Positionering en interactie	28
2.5 Conclusie	30
3 Beoordeling doeltreffendheid en doelmatigheid	33
3.1 Hubert Bals Fonds	33
3.1.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid	33
3.1.2 Doelmatigheid	37
3.2 Jan Vrijman Fonds	38
3.2.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid	38
3.2.2 Doelmatigheid	41
3.3 Rijksakademie van beeldende kunsten	41
3.3.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid	41
3.3.2 Doelmatigheid	44
3.4 Conclusie	45
4 Aanbevelingen	49

Bijlage 1	Terms of Reference	51
Annex 2	Beoordelingskader	57
Bijlage 3	Gesprekspartners	63
Bijlage 4	Kenmerken Jan Vrijman Fonds	65
Bijlage 5	Kenmerken Rijksakademie voor beeldende kunsten	67

Samenvatting

Achtergrond en doel

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft het initiatief genomen om een onafhankelijke evaluatie van de activiteiten van het Jan Vrijman Fonds, het Hubert Bals Fonds en de Rijksakademie van beeldende kunsten te laten uitvoeren. De financiering van de activiteiten van deze drie organisaties valt onder de noemer van 'Cultuur en Ontwikkeling'. De financiering komt dan ook uit de middelen voor ontwikkelingssamenwerking (ODA-middelen).

Deze organisaties zijn nog niet eerder door BZ geëvalueerd. Met deze evaluatie wil het ministerie beter inzicht verwerven in de kwaliteit en de effecten van de activiteiten, en de mate waarin deze bijdragen aan de doelstellingen van het huidige ontwikkelingssamenwerkingbeleid. De uitkomsten van de evaluatie zullen betrokken worden bij de besluitvorming over voortzetting van de financiering. Verder zijn lessen getrokken zowel voor het ministerie als voor de drie organisaties gericht op verbetering in de toekomst.

Methoden

Voor deze evaluatie zijn verschillende methoden van dataverzameling gebruikt vooral dossieronderzoek en interviews. In de beginfase is een beoordelingskader opgesteld waarop de drie organisaties commentaar hebben gegeven en dit kader is door het ministerie goedgekeurd. Bij het opstellen van dit beoordelingskader bleek dat de organisaties en het ministerie gedeeltelijk andere doelstellingen hebben. Daarom is in het kader een duidelijk onderscheid gemaakt tussen wat de organisaties beschouwen als hun belangrijkste resultaten (outcome) en dat wat het ministerie verwacht. Er zijn veldbezoeken afgelegd aan Indonesië en Zuid Afrika. De evaluatoren hebben niet alleen met betrokken organisaties en personen die direct of indirect gelden hebben ontvangen van deze organisaties gesproken, maar ook met andere experts zowel in Nederland als in Indonesië en Zuid Afrika. Op deze wijze zijn verschillende zienswijzen aan bod gekomen en konden bevindingen worden getrianguleerd en gevalideerd.

Financiering

Vanaf 2005 is ongeveer €25 miljoen per jaar voor Cultuur en Ontwikkeling beschikbaar. De drie organisaties ontvingen de laatste jaren gezamenlijk tussen de €1.3 en 1.5 miljoen oftewel 5-6% van deze beschikbare hoeveelheid geld voor cultuur en ontwikkeling. De drie organisaties ontvangen al langere tijd financiering van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in verschillende vormen. In 2006 dienden zij aanvragen in bij het toen Nieuwe Medefinancieringsstelsel, maar deze aanvragen werden afgewezen. Er ontstond toen onrust bij deze organisaties. Ook werden kamervragen gesteld in februari 2008.

De drie organisaties

Het Hubert Bals Fonds (HBF) is in 1988 opgericht door het Internationaal Film Festival Rotterdam (IFFR). Doel van het HBF is het stimuleren van een gezonde, onafhankelijke filmindustrie in ontwikkelingslanden. Het fonds wil dit realiseren door het ondersteunen van individuele filmprojecten in verschillende fasen.

Het Jan Vrijman Fonds is in 1998 opgericht door het International Documentary Festival Amsterdam (IDFA) en richt zich op de productie van documentaires uit ontwikkelingslanden. Het doel van het JVF is het documentaireklimaat in ontwikkelingslanden te verbeteren.

De Rijksakademie van beeldende kunsten is een nationale en internationale instelling voor kunstenaars die streven naar verdieping, verbreding en versnelling van hun beroepspraktijk. Het totaal van de netwerken van de resident artists, visiting artists, theoretici en andere adviseurs vormen een wereldwijd netwerk van kunstenaars. De Rijksakademie heeft ook niet-westers beleid ontwikkeld ‘van niet-westers beleid naar intercultureel platform’.

Positionering en interactie

De relatie van de drie organisaties met het ministerie van Buitenlandse Zaken is primair een financieringsrelatie, waarin de inhoudelijke en beleidsdialoog beperkt is gebleven. De drie organisaties kenmerken zich temidden van andere cultuur en ontwikkelingsorganisaties door hun gerichtheid op één sector en hun professionele netwerken. De naamsbekendheid van de drie organisaties binnen hun eigen sector is groot, zowel nationaal als vooral ook internationaal. Dat is te danken aan hun uitgebreide netwerken. De waardering voor het werk is groot blijkt uit verschillende enquêtes.

Het Ministerie van OCW is een belangrijke factor, omdat zij zowel de twee filmfestivals als de Rijksakademie in belangrijke mate financieel ondersteunt. De twee filmfestivals IFFR en IDFA gelden beide voor OCW als paradepaardjes. Er zijn positieve adviezen om de subsidie aan beide filmfestivals substantieel te verhogen. Echter daarbij is het voor OCW van belang dat ook de financiering van beide filmfondsen vanuit BZ gecontinueerd wordt. OCW ziet tevens de aanwezigheid van residenten uit ontwikkelingslanden aan de Rijksakademie als een belangrijke component van het internationale karakter van het instituut. Veel nieuwe ontwikkelingen komen uit het Zuiden en de onderlinge uitwisseling tussen nieuwe ontwikkelingen uit verschillende werelddelen is noodzakelijk voor het mondiale karakter dat de RA heeft en wil houden volgens OCW.

Relevantie

Het evaluatieteam stelt vast dat de vraaggerichte en professionele werkwijze van de drie organisaties gericht op ontwikkelingslanden in principe goed past binnen het beleid van het ministerie en in het bijzonder het cultuur- en ontwikkelingsbeleid. Er kan gesteld worden dat het maken van films of beeldende kunst over diverse onderwerpen via artistieke processen van belang is voor de ontwikkeling van pluriforme en open samenlevingen.

Hoofdthema's bij de drie organisaties zijn dus versterking van de culturele infrastructuur, ondersteuning van culturele bruggenbouwers en versterking van de culturele identiteit. Op basis hiervan beoordelen wij de relevantie van de financiering van deze organisaties als ruim voldoende.

Doeltreffendheid en duurzaamheid

De eigen doelstellingen van de beide filmfondsen worden in belangrijke mate gerealiseerd: jaarlijks worden tussen de 50-60 (HBF) en 30-40 (JVF) filmactiviteiten gerealiseerd die vaal een grote nationale en internationale uitstraling hebben. Niet alleen geldt financiering door de fondsen als een kwaliteitsstempel, ook slagen filmmakers er regelmatig in een internationale reputatie op te bouwen. Dit blijkt uit vertoningen en prijzen op internationale festivals. Hoewel nationale vertoningen zeker ook aandacht krijgen, blijft de distributie op nationaal niveau relatief achter.

De resultaten van de Rijksakademie liggen op het individuele niveau waar enkele tientallen beeldend kunstenaars die als resident artists één of twee jaar in Amsterdam verbleven een internationale reputatie hebben weten op te bouwen. Tevens zijn meer dan tien niet-westerse

resident artists zijn betrokken geweest bij het opzetten van een platform van kunstenaars. Die platforms zijn verenigd in een internationaal netwerk RAIN (*Resident Artist Initiative Network*).

De realisatie van de doelstellingen van het cultuur- en ontwikkelingsbeleid door de filmfondsen is moeilijker aan te tonen, omdat het beleidskader niet eenduidig is, maar ook omdat ‘harde’ bevindingen ontbreken. De redenering betreffende de effectiviteit is dan ook gebaseerd op plausibiliteitsredeneringen. De financiering van films door beide fondsen en aanverwante activiteiten hebben geleid tot een versterking van het onafhankelijke filmklimaat in diverse landen. Het lijkt ook aannemelijk dat de filmfondsen via de vele activiteiten een bijdrage leveren aan meer open en democratische samenlevingen. Uiteraard is dit effect niet meetbaar, en spelen veel andere factoren daarbij een rol. Op deze wijze is er een relatie met armoedebestrijding, maar het moet duidelijk zijn dat de filmfondsen niet pretenderen direct aan de armoedebestrijding of de Millenniumdoelstellingen bij te dragen. Dit ligt buiten hun mandaat en mogelijkheden.

Er valt geen eenduidig oordeel te vellen over de bijdrage aan de ontwikkelingsdoelstellingen door individuele door de Rijksakademie gesteunde kunstenaars. Met name via de RAIN-platforms wordt wel een actieve bijdrage geleverd aan het maatschappelijk debat. Niet alle RAIN-platforms zijn even actief en vaak maken ze ook een sterke groei- en bloeiperiode door, waarna activiteiten stabiliseren of afnemen. De dynamiek van kunstorganisaties is ook anders dan de dynamiek van ontwikkelingsorganisaties.

Daarmee is het debat over duurzaamheid ook complex, vooral omdat het niet aannemelijk is dat op korte termijn dit soort initiatieven uit de eigen samenleving ondersteund zullen worden (zelfs niet in middle-income landen).

Doelmatigheid

De beoordeling van de doelmatigheid van de beide filmfondsen is zeer positief. Met een zeer beperkte staf, nauwe samenwerking met de filmfestivals IFFR en IDFA, en een professionele werkwijze zijn de kosten laag, terwijl in een groot aantal landen veel activiteiten worden gerealiseerd met goede resultaten. Ook de monitoring en evaluatie zijn voor fondsen met een dergelijke beperkte financiering van zeer goede kwaliteit. De beoordeling van de doelmatigheid van de RA is wat complexer, mede omdat de lopende financieringsovereenkomst met Buitenlandse Zaken is gebaseerd op individuen (vier per jaar). Het verblijf aan de RA is relatief duur, ook al omvatten de kosten bredere activiteiten zoals netwerkactiviteiten.

Aanbevelingen

Een wat meer uitgewerkt beleidskader zou behulpzaam kunnen zijn bij het transparant toekennen van nieuwe financieringen. Dit zou eveneens betere evaluaties kunnen opleveren, omdat een helder beoordelingskader opgesteld kan worden. De recent verschenen nota Grenzeloze kunst biedt daarvoor aanknopingspunten. Ook is er blijvende aandacht nodig voor een goede dialoog met de cultuurorganisaties, zodat er geen misverstand kan bestaan over de gemaakte afspraken. Hoewel er in de laatste opdrachten aan de organisaties een stap vooruit is gedaan in het vastleggen van duidelijke resultaatverplichtingen blijft dit een punt van aandacht.

De beide filmfondsen zouden de volgende overwegingen kunnen maken: blijven inspelen op de technische ontwikkelingen en hun activiteitenmix daarop aan blijven passen; de complementariteit met andere organisaties verder verbeteren vooral ook waar het lokale distributie betreft (inclusief benutting van internetmogelijkheden); overwegen om meer als

clearing house voor de filmsector te functioneren; en tenslotte prioriteitsgebieden kiezen voor proactieve werving van aanvragen uit arme landen en zich daar in samenwerking met anderen op richten. Om de ontwikkelingsrelevantie verder te verhogen en meer effecten in ontwikkelingslanden te realiseren is vooral meer aandacht voor lokale distributie van belang.

De Rijksakademie zou kunnen overwegen of de maatschappelijke rol van de kunstenaar niet meegewogen kan worden tijdens de selectie; daarnaast ook de eigen rol van, de visie op en de bijdrage van de RA aan de RAIN-platforms heroverwegen mede in het licht van de complementariteit met andere organisaties; zich beraden over de kosten van de residenties en daarover een open gesprek met BuZa te voeren; en het model van een tweejarig verblijf onder de loep nemen.

1 Inleiding

1.1 Doel en evaluatievragen

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een Terms of Reference opgesteld voor een onafhankelijke evaluatie van de activiteiten van het Jan Vrijman Fonds, het Hubert Bals Fonds en de Rijksakademie van beeldende kunsten (zie bijlage 1, Terms of Reference). De financiering van de activiteiten van deze drie organisaties valt onder de noemer van ‘Cultuur en Ontwikkeling’. De financiering komt dan ook uit de middelen voor ontwikkelingsamenwerking (ODA-middelen).

Doel

Deze organisaties zijn nog niet eerder door BZ geëvalueerd. Met deze evaluatie wil het ministerie beter inzicht verwerven in de kwaliteit en de effecten van de activiteiten, en de mate waarin deze bijdragen aan de doelstellingen van het huidige OS-beleid.

Het doel van deze evaluatie is om verantwoording af te leggen en vervolgens zullen de uitkomsten van de evaluatie betrokken worden bij de besluitvorming over voortzetting van de financiering. Verder worden lessen getrokken zowel voor het ministerie als voor de drie organisaties gericht op verbetering in de toekomst.

Evaluatievragen en beoordelingskader

In de Terms of Reference is een achttal evaluatievragen geformuleerd (zie bijlage 1). De evaluatievragen hebben betrekking op de belangrijkste evaluatiecriteria relevantie en effectiviteit (in relatie tot impact en duurzaamheid), terwijl in beperkte mate doelmatigheid aan de orde komt.

Tevens dient de evaluatie plaats te hebben op drie verschillende niveaus:

- beleidsniveau;
- organisatieniveau (dat wil zeggen HBF, JVF en RA);
- activiteitsniveau (dat wil zeggen organisaties en individuen in ontwikkelingslanden).

Op basis van de ToR is het evaluatieteam gestart met het opstellen van een beoordelingskader. Dit beoordelingskader (zie bijlage 2) is aan het ministerie en de drie organisaties voorgelegd. Het ministerie heeft het beoordelingskader goedgekeurd.

Bij de bespreking van het beoordelingskader bleek dat de organisaties en het ministerie gedeeltelijk andere doelstellingen hebben. Daarom is in het kader een duidelijk onderscheid gemaakt tussen wat de organisaties beschouwen als hun belangrijkste resultaten (outcome) en dat wat het ministerie verwacht.

Afbakening

De evaluatie heeft zich op de periode 2004-2007 geconcentreerd. De financiering van deze organisaties door BuZa kent een lange geschiedenis en daarom is de evaluatie in de historie van deze financiering geplaatst.

1.2 Aanpak en beoordelingskader

Het ministerie heeft twee onafhankelijke evaluatoren aangezocht om deze evaluatie uit te voeren namelijk Eltje Bos (Vaverraconsult) en Anneke Slob (ECORYS). Het dossieronderzoek is gedaan door Anja Willemsen (ECORYS).

De volgende methoden van dataverzameling zijn gebruikt:

- Dossieronderzoek zowel bij het ministerie als bij de drie organisaties;
- Interviews zowel met de betrokken organisaties als met het ministerie (DCO) en met andere organisaties (ministerie van OCW, Prins Claus Fonds, HIVOS Cultuurfonds);
- Veldbezoeken aan twee landen namelijk Indonesië en Zuid Afrika. Deze landen zijn geselecteerd, omdat alle drie de organisaties daar een aantal activiteiten hebben gefinancierd of uitgevoerd;
- Aanvullende (telefonische) interviews;
- Presentatie van de voorlopige bevindingen en conclusies aan DCO en de drie organisaties ter validatie.

De lijst met geïnterviewde personen en organisaties is te vinden in bijlage 3. De evaluatoren hebben niet alleen met betrokken organisaties en personen die direct of indirect geleden hebben ontvangen van deze organisaties gesproken, maar ook met andere experts zowel in Nederland als in Indonesië en Zuid Afrika. Op deze wijze zijn verschillende zienswijzen aan bod gekomen en konden bevindingen worden getrianguleerd en gevalideerd. Het concept eindrapport is besproken met DCO en is eveneens voorgelegd aan de drie betrokken organisaties. Dit commentaar is verwerkt in het eindrapport.

De conclusies en aanbevelingen in dit rapport zijn de verantwoordelijkheid van de onafhankelijke evaluatoren en geven niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van het ministerie of van de drie betrokken organisaties weer. Op basis van dit rapport maakt het ministerie zelf de balans op hoe de uitkomsten van dit rapport worden betrokken bij de besluitvorming over de toekomst. Ook de drie organisaties hebben hun eigen afwegingsproces.

1.3 Achtergrond

Al lange tijd luiden de twee doelstellingen van Cultuur en Ontwikkeling als volgt:

1. Versterking van culturele identiteit en bevordering van het cultureel zelfbewustzijn van gemeenschappen in ontwikkelingslanden;
2. Het bevorderen van begrip tussen de culturen.

In de beleidsnota's 'Aan elkaar verplicht' (oktober 2003) en 'Een zaak van iedereen' (oktober 2007) - brede nota's inzake ontwikkelingssamenwerking- wordt weinig expliciete aandacht aan cultuur besteed. In de laatste nota wordt wel aandacht gevraagd, in het licht van de politieke, culturele en religieuze polarisatie, voor de noodzaak van bruggenbouwers. Dit element is ook in het beoordelingskader verwerkt evenals de twee specifieke beleidsdoelstellingen.

Vanaf 2005 is ongeveer €25 miljoen per jaar voor Cultuur en Ontwikkeling beschikbaar. Daarvan gaat het grootste gedeelte (ongeveer 60%) naar het Koninklijk Instituut voor de Tropen (o.a. Tropenmuseum); het Prins Claus Fonds ontvangt jaarlijks ongeveer €3.5 miljoen; via de gedelegeerde fondsen van de ambassades wordt geleidelijk meer besteed (van ruim €1 miljoen in 2005 naar meer dan €3.5 miljoen in 2008), en er zijn nog wat kleinere

financieringen via TMF en MFS¹. De drie organisaties ontvingen de laatste jaren gezamenlijk tussen de €1.3 en 1.5 miljoen oftewel 5-6% van deze beschikbare hoeveelheid geld voor cultuur en ontwikkeling.

Met de instelling in 2006 van een nieuw subsidiestelsel voor ontwikkelingsorganisaties het zogenaamde Medefinancieringsstelsel (MFS) zouden ook de cultuurorganisaties daarop een beroep kunnen doen. Nadat het Hubert Bals Fonds voor de periode 2005-2008 subsidie via het TMF (thematische medefinanciering) had ontvangen, dienden het Jan Vrijman Fonds en de Rijksakademie in 2006 hun MFS aanvragen in. Ook het Hubert Bals Fonds diende een MFS-aanvraag in voor de periode 2008-2010. Deze aanvragen werden in eerste instantie en ook na bezwaarprocedures afgewezen, omdat de organisaties niet aan de strenge vereisten voldeden die gericht waren op de reguliere ontwikkelingssamenwerking. In feite bleek hier sprake te zijn van botsende interventielogica's: de interventielogica van ontwikkelingssamenwerking gericht op directe armoedebestrijding, vaste institutionele partners en duurzaamheid is een andere dan de interventielogica van cultuurorganisaties waarbij het vaak gaat om (het scheppen van voorwaarden voor) het tot stand komen van cultuuruitingen van hoge artistieke kwaliteit, het verspreiden daarvan en het bevorderen van deelname daaraan². Het ministerie heeft deze botsing gesignaleerd en heeft gezocht naar een aangepaste oplossing voor deze instellingen. In het najaar verschafte het ministerie deze organisaties in het najaar van 2007 voor de jaren 2007 en 2008 nieuwe financiering. De onzekerheid met betrekking tot toekomstige financiering zorgde voor onrust bij de drie organisaties.

Op 6 februari 2008 stelde de Tweede Kamer schriftelijke vragen over de toekomstige financiering van de drie organisaties³. In zijn antwoord op 27 juni 2008 zegt de minister: "Ik deel de mening dat om de filmindustrie te professionaliseren, een meerjarige inzet gewenst is....Maar, ik heb zorg over de afhankelijkheid van deze organisaties van financiering van mijn departement. Het Hubert Bals fonds wordt bijvoorbeeld al sinds 1988 gefinancierd. Evaluatie vond nog niet eerder plaats. Daarom zal ik dit jaar evaluaties laten uitvoeren van de activiteiten van het Hubert Bals fonds, het Jan Vrijman fonds en van de Rijksakademie. Daarna zal ik met deze fondsen en de akademie spreken over de (on-)wenselijkheid van vervolgfianciering".

Op 16 september 2008 is een nieuwe cultuurbrief getiteld 'Grenzeloze Kunst' naar de Tweede Kamer gestuurd. Hierin komt zowel het internationale cultuurbeleid als het beleid cultuur en ontwikkeling aan de orde. Voor de eerste keer wordt niet meer gerefereerd aan het brede cultuurbegrip. De brief borduurt voort op het thema van culturele bruggenbouwers uit de nota 'Een zaak van iedereen'. Volgens de brief is "Cultuur- en ontwikkelingssamenwerking" een apart beleidsterrein met eigen doelen: een bijdrage leveren aan de Millennium ontwikkelingsdoelen en een bijdrage leveren aan de versterking van de culturele ruimte van landen in het belang van het kiezen van een eigen route voor menselijke en economische ontwikkeling in een globaliserende wereld". Naar aanleiding van de cultuurbrief 'Grenzeloze

¹ In dit overzicht van het ministerie is zowel het HIVOS als het NCDO Cultuurfonds buiten beschouwing gebleven die wel geld ontvangt van het ministerie, maar als onderdeel van de bredere financiering van resp. HIVOS en NCDO. Hivos en NCDO ontbreken in het overzicht, omdat zij zelf besluiten hoeveel van de jaarlijkse BuZa-financiering zij voor cultuur gebruiken. BuZa weet dit dus pas achteraf. Beide cultuurfondsen hebben een samenwerkingsverband. In 2007 beschikte het HIVOS cultuurfonds over €4.3 miljoen.

² Dit onderscheid in doelstellingen is ook in het beoordelingskader in bijlage 2 verwerkt.

³ De vragen betroffen het perspectief op financiering ook na 2008, de gewenstheid van een meerjarige inzet en de toepassing van de Europese aanbestedingsregels voor deze opdrachten.

Kunst ' is een wijziging van de bestaande BuZa-brede subsidieregeling gepubliceerd waarop de drie organisaties een beroep kunnen doen ⁴.

⁴ In oktober 2008, dat wil zeggen tijdens de evaluatie, is een wijziging van de subsidieregeling in de Staatscourant gepubliceerd in verband met de verlening van subsidies op het gebied van cultuur en ontwikkeling. Deze geldt voor de periode van 1 oktober 2008 tot en met 31 december 2009 en heeft een subsidieplafond van €2,5 mln.

2 Beleid en positionering van de drie organisaties

2.1 Hubert Bals Fonds

2.1.1 Doelstellingen en werkwijze

Het Hubert Bals Fonds (HBF) is in 1988 opgericht door het Internationaal Film Festival Rotterdam (IFFR). Doel van het HBF is het stimuleren van een gezonde, onafhankelijke filmindustrie in ontwikkelingslanden. Het fonds wil dit realiseren door het ondersteunen van individuele filmprojecten in verschillende fasen. Ook maakt HBF van haar netwerk gebruik door te bemiddelen tussen filmmakers in ontwikkelingslanden. Daarnaast introduceert het HBF filmmakers uit ontwikkelingslanden bij de internationale filmindustrie op de CineMart, de internationale coproductiemarkt van het International Film Festival Rotterdam.

Organisatie

Het HBF onderhoudt een nauwe relatie met het IFFR. Zo assisteren medewerkers van het Festival het HBF teamen houdt het HBF kantoor bij het IFFR. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van beleid en de selectie van projecten ligt bij de festivaldirectie. Door die personele en financiële constructie, maar ook door de bescheiden huisvesting, is de bestaffing van het HBF zeer beperkt, met 1 fte voor coördinatie, 0,80 fte voor assistentie. Deze beperkte personeelslasten, in totaal €62.000 euro en de lage overhead van €34.000 maken het mogelijk dat 90% van het budget beschikbaar is voor de primaire activiteiten.

Werkwijze

Het HBF onderscheidt de volgende activiteiten:

Ondersteuning van speelfilms en creatieve documentaires, langer dan 60 min (met potentie voor bioscoopvertoning) in verschillende stadia⁵:

- script en projectontwikkeling (limietbedrag €10.000);
- postproductie (limietbedrag €30.000);
- distributie in de regio van herkomst (limiet €15.000);
- workshops en trainingsinitiatieven in ontwikkelingslanden;
- digitale low budget producties (sinds 2006 met een limiet van €20.000).

Aanvragen worden op de volgende criteria beoordeeld:

- artistieke kwaliteit en authenticiteit;
- land van productie;
- locatie van de opnames;
- nationaliteit van de makers;
- haalbaarheid van het project (financieel en artistiek);
- beschikbaarheid van andere financieringsbronnen.

Daarnaast is er bijzondere aandacht voor projecten met een innovatief karakter en projecten van beginnend talent.

⁵ Tot 1998 ondersteunde het fonds ook de productiefase, maar omdat het fonds niet voldoende omvangrijk was om een wezenlijke bijdrage aan die fase te besteden is het daarmee gestopt.

Jaarlijks zijn er twee selectierondes waarin de aanvragen (in totaal 600-700 per jaar) voor financiële ondersteuning van filmprojecten door een selectiecommissie worden beoordeeld. De commissie is grotendeels samengesteld uit leden van de directie, programmeurs en (oud) medewerkers IFFR. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van externe adviseurs:

1. Het HBF bemiddelt, adviseert en informeert ook na de financiële ondersteuning over andere mogelijke financiers en introduceert makers bij andere fondsen en op andere markten en festivals;
2. Het HBF plus fonds is opgericht om Nederlandse producenten te stimuleren om mee te werken aan de internationale producties van het HBF. Nederlandse coproducten die willen financieren kunnen een subsidieaanvraag doen om reeds door het HBF gefinancierde projecten verder te ondersteunen. Het Nederlands Fonds voor de Film stelt daarvoor jaarlijks €200.000 beschikbaar.

Het HBF heeft een groot nationaal en internationaal netwerk, mede dankzij de samenhang met het IFFR. Zo zijn er intensieve samenwerkingsverbanden met NCDO, Hivos, Stichting Doen, NPS, VPRO, en het Prins Claus Fonds. Het IFFR werkt samen met een groot aantal partners in het zuiden, en er zijn ook contacten met soortgelijke Europese filmfondsen.

Het fonds wil inspelen op nieuwe ontwikkelingen en past daarom de website regelmatig aan. Het HBF heeft in 2005 Tiger Online gelanceerd, maar na sponsorproblematiek (eerst Tiscali en toen KPN) is de site sinds maart 2008 echter uit de lucht. Volgens het HBF bleek het moeilijk om up to date te blijven met snel veranderende technieken. Het HBF is voornemens om in de nabije toekomst HBF titels weer online aan te bieden.

2.1.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA

Het HBF ontvangt al sinds 1988, het jaar van haar oprichting, subsidie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Voor de periode 2001-2004 ontving het HBF een programma subsidie van in totaal €2.155.456. Die subsidie is verlengd tot 31 maart 2005 met een 'optopping' van €400.000.

Vervolgens is het HBF voor de periode 2005-2008 een TMF Programma financiering toegekend van €2.500.000, terwijl €2.600.000 was aangevraagd. De TMF financiering is een financiering voor de uitvoering van een goedgekeurd activiteitenplan en een goedgekeurde begroting. De subsidietoekenning was minder dan de aanvraag, omdat het subsidieplafond door het grote aantal aanvragen werd overschreden. De inhoud van de aanvraag en de beoordeling daarvan zijn bepalend voor de afspraken tussen HBF en BuZa. In feite zijn de voorstellen van het HBF door BuZa overgenomen. Het beoordelingsdocument stelt expliciet dat er een indirecte link is naar armoedebestrijding door de bijdrage aan de ontwikkeling van de eigen culturele identiteit en doordat het HBF bijdraagt aan de bevordering van het begrip tussen culturen. Tevens wordt de reputatie van het HBF genoemd evenals het gegeven dat film een prioritair thema zou zijn. De TMF- financiering is vanwege het boekjaar HBF budgetneutraal verlengd tot 28 februari 2009.

Als te behalen concrete resultaten (output) zijn opgenomen in de TMF-aanvraag en bijbehorende beoordelingsdocument:

- de realisatie van films uit ontwikkelingslanden (ca. 50 per jaar);
- de presentatie van ongeveer 30 films uit ontwikkelingslanden tijdens het IFFR;

- het vertonen van films ondersteund door HBF tijdens internationale festivals in Cannes, Berlijn, Locarno, Venetië, Montreal, etc.;
- het vertonen van 3 films in meer dan 25 steden in Nederland;
- het vertonen van minimaal 5 films op Nederland 3;
- distributie van films uit ontwikkelingslanden in vele landen.

Deze verwachte resultaten sluiten naadloos aan bij de doelstellingen van HBF, maar weerspiegelen niet direct de OS-doelstellingen. Tevens valt het op dat in de TMF-beschikking geen nadere afspraken zijn vastgelegd over de regio's of landen waar het HBF actief zou moeten zijn. In de aanvraag geeft het HBF aan actief te zijn in ontwikkelingslanden als het om productie gaat en wereldwijd als het om de distributie gaat. In het interview heeft HBF bevestigd dat altijd ODA-lijst van OECD-DAC is gehanteerd.

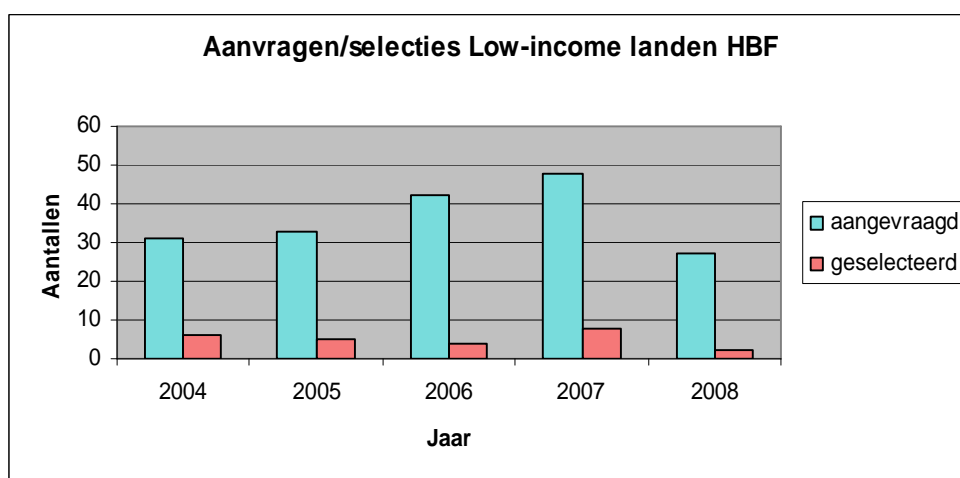
BuZa financiert ongeveer de helft van het HBF budget. Andere financiers van het HBF zijn Stichting Doen, NCDO, en Hivos. Bijdragen van de NPS en sponsorinkomsten vormen ongeveer 20% van de begroting.

Nadat de MFS-financiering van het HBF was afgewezen, brak ook voor dit fonds een periode van onzekerheid aan over de toekomstige financiering. Op 11 januari 2008 heeft DCO per e-mail aan HBF meegedeeld dat in het jaarplan 2008 van DCO het voornemen is opgenomen om een voorziening te creëren voor hernieuwde opdrachten aan JVF, Rijksakademie en een nieuwe opdracht voor het HBF voor de periode 2009/2010. In februari werden kamervragen gesteld en daarna werd de evaluatie aangekondigd (zie inleiding). Mede naar aanleiding van de kamervragen is met de organisaties, inclusief HBF, gecommuniceerd.

2.1.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's

Het HBF streeft naar een meer gelijkmatige spreiding van geselecteerde projecten per werelddeel. Uitgangspunt is dat alleen aanvragen uit ODA-landen in aanmerking komen. De volgende tabel geeft een overzicht van het totaal aantal aanvragen en geselecteerde activiteiten per regio. Per jaar wordt 10% van de tussen de 600 en 700 aanvragen geselecteerd.

Tabel 2.1 Aanvragen en geselecteerde projecten uit low income landen⁶

⁶ In 2008 zijn alleen de aanvragen en geselecteerde projecten van ronde 1 meegenomen.

In totaal zijn in de periode 2004-2008 25 van de in totaal 181 aanvragen uit low-income landen geselecteerd. Daarnaast zijn in deze periode nog 37 projecten uit middle-income landen, zoals Zuid Afrika en Indonesië ondersteund. Voor 2008 zijn alleen de gegevens uit de voorjaarsronde opgenomen.

Het HBF onderkent, net als de andere organisaties, de spanning tussen de wens enerzijds om meer aanvragen uit low-income landen met name uit Afrika te ondersteunen en anderzijds de richtlijn om op kwaliteit te selecteren. Het fonds ontvangt veel aanvragen uit regio's met snel ontwikkelende filmindustrieën, als Argentinië, Mexico, Chili, China en Maleisië. Extra aandacht wordt besteed aan het werven van projecten uit Afrika. Dit gebeurt door bezoeken aan verschillende festivals en extra ondersteuning van workshops bij festivals. In samenwerking met lokale partners wil het fonds trainingactiviteiten ontwikkelen in gebieden waar de filmproductie en het ontwikkelen van eigen scenario's nog in de kinderschoenen staat, zoals in Midden Amerika. Ook in samenwerking met het HIVOS Cultuurfonds worden nieuwe modellen uitgeprobeerd bijvoorbeeld in Latijns-Amerika (Costa Rica) en Centraal Azië (Kirgizië) zijn intermediaire organisaties opgezet.

Naast een meer pro-actieve opstelling gaat het HBF, net als het JVF, bij de selectie coulanter om met aanvragen uit Afrika of lage-inkomenslanden. Na een eerste grove selectie op kwaliteit, wordt ook gelet op regionale spreiding en is het fonds geneigd om meer risico's te nemen voor deze landen.

2.1.4 Monitoring en evaluatie

Het Fonds legt verantwoording af door middel van de jaarverslagen. Hierin wordt nauwkeurig verslag gedaan van het verloop van de selectieprocedures (incl. aantal aanvragen en geselecteerde projecten per categorie en per regio), de gerealiseerde activiteiten en films, vertoningen op IFFR en samenwerkingsverbanden.

Eind 1997 zijn twee evaluaties uitgevoerd over de eerste tien jaar van het bestaan van het HBF. Het ging om een onderzoek naar de werkwijze van het HBF en om een studie gericht op de effecten en resultaten van het fonds en de betekenis voor de lokale film industrie in ontwikkelingslanden. Uit beide onderzoeken bleek dat het HBF gezien wordt als een nuttige en efficiënte organisatie, die bijdraagt aan de autonomie en onafhankelijkheid van filmmakers in ontwikkelingslanden en dat de HBF bijdrage als een aanmoediging werkt voor andere investeerders. De aanbevelingen, een zakelijker aanpak door het HBF en meer aandacht voor professionele presentaties, zijn in het beleidsplan 2000-2004 opgenomen

In 2008 heeft het fonds een evaluatie uitgevoerd via een uitgebreide vragenlijst onder alle partners in de periode 1998-2009. De bekendheid van het HBF in verschillende delen van de wereld is in kaart gebracht en er is een oordeel gevraagd over de communicatie en procedure. De respondenten zijn overwegend positief over de communicatie en de procedure. De HBF steun werkt als een kwaliteitsgarantie naar andere investeerders. De respondenten geven aan dat het HBF van nog grotere waarde zou kunnen zijn als het zich intensiever zou bezighouden met het distribueren van films. Regelmatig is de suggestie gedaan dat het HBF behulpzaam zou kunnen zijn bij het zoeken naar andere financiële bronnen. Een andere, naar het oordeel van het HBF goed haalbare, suggestie was om meer workshops te organiseren en dit in samenwerking met andere fondsen te doen.

2.2 Jan Vrijman Fonds

Het Jan Vrijman Fonds is in 1998 opgericht door het International Documentary Festival Amsterdam (IDFA) en richt zich op de productie van documentaires uit ontwikkelingslanden.

2.2.1 Doelstellingen en werkwijze

Doelstelling

Het doel van het JVF is het documentaireklimaat in ontwikkelingslanden te verbeteren. De doelstellingen van de stichting staan in de statuten als volgt omschreven:

1. Voorwaarden te scheppen voor scenario-ontwikkeling, productie, postproductie en distributie van documentaires in ontwikkelingslanden;
2. Voorwaarden te scheppen ter verbetering van de productie en de kwaliteit van de documentaire film uit ontwikkelingslanden;
3. De onafhankelijke documentairemakers in ontwikkelingslanden te ondersteunen;
4. Het bevorderen en stimuleren van de vertoning van documentaires in bioscopen, arthouses, filmhuizen, en op televisie, scholen, universiteiten etc. in ontwikkelingslanden en internationaal.

Werkwijze en organisatie

De werkwijze en andere kenmerken van het Jan Vrijman Fonds zijn meer in detail in bijlage 4 weergegeven. Kenmerkend voor de werkwijze en de organisatie zijn:

- Sterke verwevenheid van Jan Vrijman Fonds en IDFA die zich o.a. uit doordat de directeur IDFA ook (onbezoldigd directeur is van het Jan Vrijman Fonds);
- Zeer beperkte staf, aanvankelijk 1 persoon en sinds 2007 2 (1,6fte);
- Een professionele selectie door een commissie bestaande uit vaste leden waaronder de directeur en het hoofd Industry Office en een aantal roulerende leden die allen experts zijn (filmmakers en producenten).

Het fonds richt zich op onafhankelijke filmmakers die creatieve documentaires maken. Informatie over het fonds en de aanvraag procedure (inclusief aanvraagformulier) zijn op de website van het fonds te vinden. Vanaf de oprichting zijn er ook gerichte mailings aan filmmakers en filminstellingen.

Er zijn twee selectierondes per jaar. Na elke selectieronde wordt gekeken naar landenspreiding van de ontvangen aanvragen en geselecteerde projecten. Op basis hiervan kan worden besloten de wervingsactiviteiten van het fonds tijdelijk meer op bepaalde activiteiten of landen te richten.

Type activiteiten

Het JVF geeft financiële ondersteuning aan documentaire filmmakers en instellingen in de volgende (aanvraag) categorieën:

- Script en research ontwikkeling (maximum bedrag is €4.000);
- Productie en postproductie (maximum bedrag is €15.000);

- Overige activiteiten. Hieronder vallen voorstellen voor – documentaire filmfestivals, trainingen en workshops voor documentaire filmmakers, - distributie⁷ van creatieve documentaires (limiet is €15.000).

Naast financiële ondersteuning kan het fonds filminstellingen ook bijstaan met expertise. Het IDFA vertoont jaarlijks een aanzienlijk aantal films dat gemaakt is met ondersteuning van het fonds. In een enkel geval wordt afgezien van vertoning op IDFA vanwege onvoldoende kwaliteit. Daarnaast worden de documentaires vertoond op andere festivals. Het fonds draagt zorg voor de reis- en verblijfkosten van de filmmakers bij deelname aan IDFA.

Daarnaast investeert het fonds in bijvoorbeeld digitalisering om distributie en verkoop van de documentaires te bevorderen. Jaarlijks plaatst het fonds alle films in Docs for Sale, de documentairemarkt van IDFA.

2.2.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA

Financiering

Het JVF wordt sinds 1998 ondersteund door DCO/IC (eerst voor de periode 1998-2000 en vervolgens voor de periode 2000-2002). In de periode 2002-2006 ontving dit fonds een subsidie van €1.240.000 van het ministerie. In 2006 werd nog een aanvullende subsidie van € 60.000 toegekend. In 2007, nadat het fonds via de MFS procedure is afgewezen, verleende het ministerie het JVF een opdracht voor de jaren 2007 en 2008. De toezegging voor deze financiering van €800.000 werd echter pas in een laat stadium gegeven en de Arvodi overeenkomst werd uiteindelijk pas in oktober 2007 ondertekend. Dit zorgde voor veel onrust en onzekerheid bij het fonds en IDFA

Naast de financiering van het ministerie ontvangt het JVF in de periode vanaf 2005 ondersteuning van de Stichting Doen en het Hivos-NCDO cultuurfonds. De financiering door het ministerie bedraagt ongeveer tweederde van het budget van het JVF.

Afspraken met BUZA & Verantwoording

Voor de in de periode 2002-2006 verleende subsidie was het JVF fonds verplicht jaarlijks een activiteitenplan en inhoudelijke en financiële voortgangsrapportages op te stellen. In de subsidiebeschikking van 21 augustus 2002 wordt verwezen naar de Notitie Cultuur en Ontwikkeling uit 1998 en naar een brief Landenbeleid structurele bilaterale hulp. Opvallend genoeg wordt geen enkele doelstelling genoemd, maar de beschikking is puur procedureel. Ook worden geen resultaten genoemd in de beschikking. In het beoordelingsmemorandum (een intern document van het ministerie om goedkeuring te krijgen voor de financiering) voor deze aanvraag uit 2002 worden slechts de punten uit de aanvraag herhaald en er is geen verband gelegd met het beleid van het ministerie.

Het Jan Vrijman Fonds heeft veel tijd en energie gestoken in het opstellen van de MFS-aanvraag in 2006. Daartoe werd regelmatig overlegd met de andere twee geëvalueerde organisaties. Hoewel de afwijzing als frustrerend werd ervaren, zegt het Jan Vrijman Fonds toch van de ervaringen van de MFS-aanvraag geleerd te hebben met name bij het formuleren van een visie, doelstellingen en die vertalen in concrete activiteiten.

⁷ In 2006 is de besloten de aparte aanvraag categorie distributie & sales af te schaffen.

Bij de opdrachtverlening van het ministerie over de periode 2007-2008 die in een zeer laat stadium tot stand kwam (zie hoofdstuk 1), zijn wel een aantal inhoudelijke punten geformuleerd. Het fonds dient zich te richten op de volgende activiteiten:

- Subsidieverlening aan regisseurs en makers van documentairefilms in ontwikkelingslanden;
- Subsidieverlening aan festivals voor documentaire films in ontwikkelingslanden;
- Bieden van een platform in Nederland en Europa voor de gesubsidieerde documentaire films door middel van vertoning op internationaal gerenommeerde documentaire festivals.

In feite zijn het de doelstellingen van het Jan Vrijman Fonds zelf die in de opdracht worden herhaald en er is geen verwijzing naar de doelstellingen van het ministerie. In deze opdracht worden de volgende verwachte resultaten voor deze periode vermeld:

- Minimaal 15 documentaires in ontwikkelingslanden gerealiseerd met bijdragen voor script en productie;
- Minimaal 10 documentaire festivals in ontwikkelingslanden gesteund met capaciteitsopbouw;
- Minimaal drie filmopleidingen in ontwikkelingslanden gesteund met capaciteitsopbouw en/of samenwerking;
- Toegang van minimaal 15 filmmakers met hun gerealiseerde documentaires tot het IDFA;
- Toegang minimaal 5 programmeurs van festivals in ontwikkelingslanden tot het IDFA;
- Toegang 5 filmmakers tot een educatief traject tijdens IDFA t.b.v. professionalisering;
- Facilitering van toegang van filmmakers en documentaires tot de wereldmarkt;
- Vertoning van gerealiseerde documentaires op internationale festivals, noord en zuid en op TV zenders wereld wijd;
- Vertoningen van films in NL via festivals, filmtheaters, tv zenders en DVD.

Deze verwachte resultaten zijn een mix van resultaten die direct aan de plannen van het Jan Vrijman Fonds ontleend zijn, maar de verwijzingen in het tweede en derde resultaat naar capaciteitsopbouw zijn duidelijk ontleend aan ontwikkelingssamenwerking. Het JVF heeft aangegeven minimaal 10 documentaire festivals en 3 documentaire workshops per jaar te ondersteunen in 2007 en 2008. In de opdracht heeft het ministerie dit capaciteitsopbouw genoemd. De financiële bijdrage aan festivals kan verschillende vormen hebben, onder andere het organiseren van workshops die door professionals worden gegeven. Andere activiteiten betreffen het uitnodigen van programmeurs van festivals voor IDFA en het samenstellen van filmprogramma's. De vraag is echter of deze activiteiten onder de noemer capaciteitsopbouw vallen zoals het ministerie stelt en of het wel realistisch en haalbaar is om resultaten in termen van capaciteitsopbouw te verwachten. In het volgende hoofdstuk aan de hand van de bevindingen uit het veld zullen wij hier nader op ingaan.

In geen van de beschikkingen, opdrachten of overeenkomsten van het ministerie met het Jan Vrijman Fonds zijn specifieke richtlijnen over partnerlanden opgenomen.

2.2.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's

Het JVF streeft naar een meer gelijkmatige spreiding van geselecteerde projecten per werelddeel. Uitgangspunt is dat alleen aanvragen uit DAC-landen in aanmerking komen. De volgende tabel geeft een overzicht van het totaal aantal aanvragen en geselecteerde activiteiten per regio. Per jaar wordt ongeveer 10% van de aanvragen geselecteerd.

Tabel 2.2 Totaal aantal JVF-aanvragen en geselecteerde projecten per regio, 2004-2007

Regio	2004		2005		2006		2007	
	Aanvragen	Selectie	aanvragen	Selectie	aanvragen	selectie	aanvragen	selectie
Latijns-Amerika	164	10	139	10	131	10	152	10
Afrika	36	6	53	12	39	5	68	6
Midden Oosten	29	2	17	2	39	2	35	7
Oost-Europa ⁸	65	6	67	8	69	10	62	12
Azië	69	8	82	7	90	9	86	6
Totaal	363	32	358	39	368	36	403	41

Wanneer we kijken naar geselecteerde projecten uit low-income⁹ landen dan blijkt dat in 2005 zes aanvragen uit deze landen zijn ontvangen¹⁰. In de periode 2006-2007 zijn 12 aanvragen uit low-income landen geselecteerd dat wil zeggen 16% van het aantal geselecteerde projecten in deze periode. Verder heeft het JVF vanaf 2005 14 projecten in partnerlanden, zoals Zuid-Afrika en Indonesië, die als middle-income partnerlanden kunnen worden gedefinieerd, ondersteund.

Het Jan Vrijman Fonds onderkent de spanning tussen de wens enerzijds om meer aanvragen uit low-income landen met name uit Afrika te ondersteunen en anderzijds de richtlijn om op kwaliteit te selecteren. Sinds 2004 schenkt het fonds hierbij extra aandacht aan het werven van projecten uit Afrika. Dit gebeurt door bezoeken aan verschillende festivals en extra ondersteuning van workshops bij festivals. In het jaarverslag 2007 geeft het JVF aan: *“Ondersteuning van Afrikaanse projecten was ook in de afgelopen periode een aandachtspunt voor het fonds. Er is een groei in het aantal aanvragen maar de kwaliteit van de aanvragen blijft een probleem. Daarom heeft het fonds gezocht naar andere manieren van ondersteuning in de regio en op verschillende wijzen samengewerkt met organisaties in Afrika om de filmindustrie te stimuleren”*. Pogingen om meer actief te worden op de francophone West-Afrika markt zijn niet gelukt, omdat de samenwerking met Franse organisaties die dominant zijn op deze markt niet is gelukt. In samenwerking met partners uit Zuid Afrika worden pogingen ondernomen ondersteuning te bieden aan andere landen in Zuidelijk Afrika en Kenia.

Naast het meer pro-actief werven van aanvragen uit achterblijvende regio's wordt ook in de selectieronde iets coulanter omgegaan met aanvragen uit Afrika of lage-inkomenslanden. Na een eerste grove selectie op kwaliteit, is het fonds geneigd om meer risico's te nemen voor deze landen.

2.2.4 Monitoring en evaluatie

Het belangrijkste middel om verantwoording af te leggen zijn de jaarverslagen van het fonds. Hierin wordt nauwkeurig verslag gedaan van het verloop van de selectieprocedures (incl. aantal aanvragen en geselecteerde projecten per categorie en per regio), de gerealiseerde activiteiten

⁸ JVF neemt de categorie Oost-Europa in haar overzichten op, hoewel in deze categorie snelle veranderingen zijn opgetreden. Tot 2005 stonden veel Oost-Europese landen op de zogenaamde lijst II van OECD DAC, dat wil zeggen landen die Official Aid ontvingen, maar dat telde niet als Official Development Assistance (ODA) die de traditionele ontwikkelingslanden op lijst I ontvingen. In 2005 is deze lijst II afgeschaft. Er zijn nog enkele landen die onder Oost-Europa geteld zouden kunnen worden, die ODA ontvangen, zoals Georgië, Moldavië, Armenië, etc. . Voor alle helderheid is het echter beter om deze categorie niet meer in de lijst op te nemen.

⁹ Landen zijn verdeeld op basis van het BNI voor 2007. (World Bank Atlas methode).

¹⁰ Informatie over het aantal aanvragen uit low-income landen is niet bekend.

en films, vertoningen op IDFA en samenwerkingsverbanden. Ook de bezoekerijfers worden weergegeven. De jaarverslagen zijn behoorlijk gedetailleerd en compleet.

Verder heeft het fonds in 2003 zelf een evaluatie uitgevoerd over de eerste vijf jaar van haar bestaan (1998-2003). Naast het terugblikken op de groei en ondernomen activiteiten, is een vragenlijst uitgestuurd naar de filmmakers van de geselecteerde projecten. Het fonds is realistisch wat betreft haar doelstellingen en verwacht niet met haar beperkte bijdrages een hele industrie te kunnen opzetten. Zowel in 2006 als in 2007 is een evaluatie onder partners gehouden. Tevens is in 2007 een evaluatie gehouden van de work-in-progress consultancies bij de IDFA waaraan acht filmmakers deelnamen. Wij gaan hier slechts kort in op de bevindingen uit deze evaluaties met betrekking tot werkwijze, want in het volgende hoofdstuk komen de resultaten aan de orde.

Zowel in 2006 als in 2007 werd de werkwijze van het fonds grotendeels als positief beoordeeld. De partners waren positief over de aanvraag- en selectieprocedure die zij als eenvoudig, duidelijk en persoonlijk ervaren. In 2006 werden als kritiekpunten naar voren gebracht de te beperkte feedback bij afwijzing van de aanvraag en de soms late betalingen. Deze kritiekpunten bestaan in 2007 grotendeels niet meer, mede omdat toen een nieuw staflid in dienst is getreden.

Het fonds probeert ook in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en past daarom de website regelmatig aan. Om mee te gaan met de digitalisering wordt ook de website interactiever en wordt het archief toegankelijker.

2.3 Rijksakademie van beeldende kunsten

2.3.1 Doelstelling en werkwijze

Doelstelling

De Rijksakademie van beeldende kunsten is een nationale en internationale instelling voor kunstenaars die streven naar verdieping, verbreding en versnelling van hun beroepspraktijk. Het totaal van de netwerken van de resident artists, visiting artists, theoretici en andere adviseurs vormen een wereldwijd netwerk van kunstenaars. De Rijksakademie heeft drie kernfuncties:

1. De Research Residency biedt aan ca 50 jonge beeldend kunstenaars de gelegenheid zich verder te ontwikkelen. Deze kunstenaars kunnen zich, na afronding van hun studie en enige jaren praktijk ervaring, twee jaar richten op onderzoek en experiment, projecten en productie. Een eigen atelier, woonruimte, stipendium en werkbudget vormen de reguliere residency bestanddelen. Tijdens hun verblijf bouwen de residenten tegelijkertijd ook aan hun internationale netwerk;
2. Daarnaast organiseert de Akademie de PRIXDEROME, de oudste 'staats' prijs voor Nederlandse beeldende kunstenaars en architecten tot 35 jaar;
3. De derde taak bestaat uit het beheren van een bibliotheek, collecties en documentatie.

De Rijksakademie heeft ook niet-westers beleid ontwikkeld 'van niet-westers beleid naar intercultureel platform' en daarmee wil zij:

1. Bijdragen aan de emancipatie niet westerse kunstenaars in relatie tot de eurocentrische opvattingen en vice versa;
2. Bijdragen aan de verdere mondialisering van de internationale kunstwereld.

Organisatie en werkwijze

Kenmerkend voor de werkwijze en de organisatie zijn:

- Totale staf is ca. 35 fte, waarvan, afgezien van de inzet van de raad van bestuur en de ondersteuning direct bijna 12 fte ingezet wordt voor de research residency;
- Een professionele selectie van de residents door een commissie bestaande uit advisors, vooraanstaande beeldend kunstenaars en kunstenaars/wetenschappers van over de gehele wereld;
- Financiering voor de research residency verloopt via het Trustfonds van de Rijksakademie.

Er zijn twee jaarlijkse selectietrajecten. Ongeveer de helft van de residents is volgens afspraak met het ministerie van OCW uit Nederland afkomstig, de overige 50% komt uit andere delen van de wereld. Primair wordt geselecteerd op artistieke kwaliteit. In tweede instantie speelt ook de landenspreiding een rol. De RA pleegt bijzondere inspanningen, gaat actief op reis en in haar netwerk opzoek om kandidaten te vinden uit de zogenaamde silent zones, gebieden waarvan tot dusverre geen kunstenaars afkomstig waren en waar meestal nog weinig ontwikkeld is op het gebied van de beeldende kunsten. De selectie is in handen van advisors, vooraanstaand beeld kunstenaars en kunstenaars-wetenschappers, van over de gehele wereld (meer kenmerken met betrekking tot werkwijze en selectie zijn opgenomen in Bijlage 5).

In het kader van het niet-westers beleid is vanaf 2000 het RAIN Artists Initiatives Network (RAIN)- project ontwikkeld. Binnen het alumni-beleid kregen initiatieven tot het opzetten en in stand houden van kunstenaarsplatforms, verenigd in het RAIN-netwerk, ondersteuning¹¹. Het RAIN-net werk doet dat via:

- het verstevigen van lokale infrastructures via de opbouw van kunstenaarsinitiatieven;
- het stimuleren van uitwisseling van ideeën, informatie, kunst, kunstenaars en culturele referenties langs zuid-zuid lijn;
- het stimuleren van uitwisseling van ideeën, informatie, kunst, kunstenaars en culturele referenties langs zuid-noord -zuid lijnen;
- ontwikkelen van activiteiten ter internationale profilering van de betrokken kunstenaars en RAIN.

De intensieve inhoudelijke en financiële betrokkenheid bij het de RAIN platforms is na 1996 gewijzigd in een meer faciliterende en coördinerende rol. De mate van betrokkenheid is afhankelijk van fase waarin het desbetreffende RAIN initiatief zich bevindt.

De Rijksakademie ontvangt circa €4.400.000 jaarlijks aan bijdragen van OCW (begroting en realisatie 2007). Daarnaast ontvangt de Akademie bijdragen van een groot aantal overheden, particuliere financiers en sponsors. Deze bijdragen geven blijk van de internationale waardering voor het Residency programma. De totale uitgaven van de RA bedroegen dat jaar €5.8 miljoen.

2.3.2 Overzicht financiering en afspraken BUZA

Financiering

De RA wordt sinds 1995 ondersteund door DCO/IC. In de periode 1 januari 2000 t/m 31 december 2000 ontving de RA een subsidie van €790.000 van het ministerie van BuZa. Voor de periode 2001-2003 werd een bedrag van €1.103.266 toegekend. De subsidie van het

¹¹ In Afrika (Bamako (Centre soleil Dáfrique), Durban (Pulse) en Douala (The Artbakery), Azie : Mumba en Jakarta (Ruangrupa)) en Latijns-Amerika (Buenos Aires, Mexico City en Belo Horizonte). Zie ook hoofdstuk 3 voor een volledig overzicht.

ministerie voor de periode 2004-2006 bedroeg in totaal €1.093.000. De financiering voor deze beide periodes betrof RAIN (van niet-westers beleid naar intercultureel platform) met een breed scala aan activiteiten. De subsidie-aanvraag voor de periode 2004-2006 moest aanvankelijk volgens BuZa ook bij TMF worden ingediend, maar omdat het verzoek voor de peildatum 31 december 2003 was ontvangen, was het verzoek toch in behandeling genomen. Vervolgens is positief beschikt.

De MFS-aanvraag van de RA voor 2007-2010 voor een totaalbedrag van €1.760.000 voor vier jaar werd afgewezen, vooral vanwege een onvoldoende geachte onderbouwing. Ook uit deze beoordeling blijkt, zoals eerder aangegeven, dat de interventielogica van OS botste met die van cultuur en ontwikkeling. Ook de RA heeft veel tijd en energie gestoken in het opstellen van de MFS-aanvraag in 2006. Het feit dat de negatieve beschikking over MFS voor het ministerie niet als een verrassing kwam, is ook door de RA als frustrerend ervaren.

Op 30 november nadat ook de TMF-aanvraag in de bezwaarprocedure was afgewezen verzocht de RA om een overbruggingssubsidie van €290.000 per jaar voor de periode 2007-2010¹² om de exit-strategie vorm te geven. Daar werd aanvankelijk in januari 2007 negatief op beschikt. Echter in de loop van 2007 werd het probleem opgelost door de RA een opdracht te verlenen voor de jaren 2007 en 2008. De toezegging voor deze financiering van €640.000 werd echter pas in een laat stadium gegeven en de Arvodi overeenkomst werd uiteindelijk in november 2007 ondertekend. Deze gang van zaken heeft onrust en onzekerheid veroorzaakt bij de RA.

Afspraken met BUZA

De in de periode 2001-2006 door BuZa verleende bijdrage lijkt op een projectfinanciering voor RAIN. Het betreft een zogenaamde marginale financiering op kostensoorten. De bijdrage was gericht op de gedeeltelijke dekking van oriëntatierizen en netwerkontwikkeling, fellowships voor kunstenaars uit ODA-landen, de niet-westerse leerstoel, documentatie gericht op kunstenaarsplatforms in Azië, Afrika en Latijns-Amerika. De bijdrage werd overgemaakt aan de Stichting Trustfonds Rijksakademie, die de doelmatige en rechtmatige besteding diende te controleren en bovendien zorg moest dragen voor de rapportage (op kostensoortniveau) aan BuZa en OS. Tot en met 2006 werd uitgegaan van 12 resident artists uit ODA-landen wiens verblijf gedeeltelijk door BuZa werd gefinancierd.

In de afgewezen aanvraag voor MFS-financiering ging de RA uit van gemiddeld tien kunstenaars uit het Zuiden uit ODA-landen die op de RA als resident artist twee jaar aanwezig zijn. Op basis hiervan verzocht de RA om de integrale financiering van vijf plaatsen per jaar à € 75.000 en een jaarlijks bedrag voor netwerkactiviteiten van €65.000. In de opdrachtverlening voor 2007-2008 wordt uitgegaan van 4 Research Residency plaatsen in zowel 2007 als 2008 aan kunstenaars in OS landen (uit partnerlanden, (post)conflict/ fragiele staten of landen in transitie). De financiering is berekend op basis van 8 plaatsen tijdens de 2 jaar à €80.000. Opvallend is de verwijzing naar de groepen met partnerlanden zoals die in de beleidsnota “Een zaak van iedereen” zijn gedefinieerd, maar die niet gelden voor de andere organisaties.

Bij de opdrachtverlening van het ministerie over de periode 2007-2008, welke in een laat stadium tot stand kwam (zie hiervoor), zijn de activiteiten aangegeven die voortvloeien uit de overeenkomst tussen BuZa en de RA. Voor de individuele kunstenaar worden de volgende doelen nagestreefd:

¹² In de voorafgaande jaren was gemiddeld ongeveer €370.000 per jaar ontvangen en de MFS-aanvraag ging uit van €440.000 per jaar.

- Op het niveau van de individuele kunstenaar treedt tijdens het verblijf bij de RA en daarna versnelling, verbreding en verdieping op van de professionele praktijk;
- Nationale erkenning en internationale doorbraak zijn aantoonbaar bij een aantal kunstenaars uit het Zuiden, zo mogelijk gecombineerd met het opzetten van een kunstenaarsplatform in eigen land;
- Lokale en nationale kunstsectoren in ontwikkeling worden door kunstenaars als verbindingsschakel ontgrensd. Kunstenaars zijn – me nadruk op Afrika, Azië en Latijns-Amerika- zijn bovendien in allerlei varianten katalysator in samenlevings(-opbouw) vraagstukken.

In de opdracht zijn de algemene faciliteiten die aan de studenten worden geboden expliciet genoemd, terwijl een aantal specifieke additionele faciliteiten voor de doelgroep is omschreven:

- Geïntensiveerde werving van kunstenaars uit ontwikkelingslanden door gerichte netwerkontwikkeling in samenwerking met ambassades;
- Extra steun bij selectieproces o.a. door reiskostenvergoeding bij selectie interview en bij de overkomst voor het verblijf;
- Aanvullende faciliteiten in het kader van de professionalisering, zoals ondersteuning bij het aanvragen van visa, verblijf in Nederland, taalcursussen en additionele voorzieningen voor kennisverzameling in Europa
- Inschakelen alumni uit ontwikkelingslanden met name uit de kring van RAIN platforms als guest-advisor en andere advisors uit het Zuiden;
- Begeleiding bij het opzetten van kunstenaarsplatforms evenals advies en bemiddeling bij samenlevingsgerichte activiteiten in eigen land, NL en EU; ontwikkeling naar arts collaboratory (Hivos en Doen);
- Voortzetting Zuid-Zuid uitwisseling onder meer door gezamenlijke bijeenkomsten;
- Rapportage, bemiddeling, ondersteuning en documentatie door het bureau alumni op de RA.

Deze verwachte resultaten zijn grotendeels aan de plannen van de RA ontleend, de verwijzingen naar capaciteitsopbouw zijn ontleend aan doelstellingen van ontwikkelingssamenwerking. De bredere RAIN-netwerk activiteiten zijn nu geïntegreerd in de financiering van de resident artist plaatsen, maar het is niet duidelijk hoe nu financiering van de andere activiteiten van het niet-westers beleid zou moeten plaats vinden. Het is opvallend dat de meest recente financiering van de RA door BuZa meer individueel gericht is dan in het verleden het geval was. In de praktijk is de financiering naar alle waarschijnlijkheid fungibel, maar dat lijkt niet in de beleidsdialoog aan de orde te zijn gekomen.

2.3.3 Overzicht aanvragen en projecten voor diverse regio's

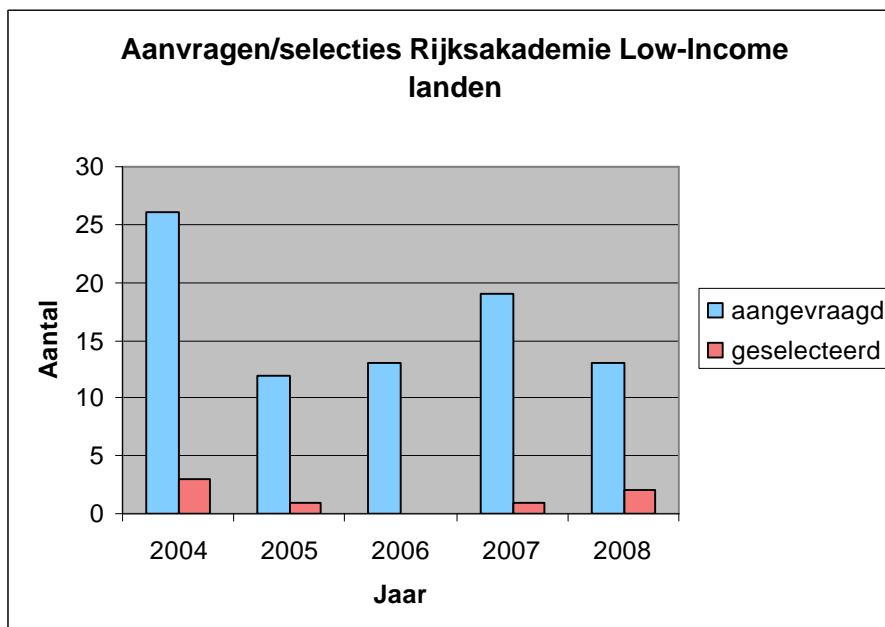
De RA ontvangt jaarlijks ruim 1000 aanvragen (in 2008: 1427) voor een tweejarige residentie. Jaarlijks worden ongeveer 25 aanvragen gehonoreerd. In periode 2004-2008 is 4 procent van de aanvragers geselecteerd. In onderstaand overzicht is het aantal aanvragen uit ODA-landen en geselecteerde personen weergegeven

Tabel 2.3 Totaal aantal aanvragen RA en geselecteerde resident artists uit ODA-landen

	2004	2005	2006	2007	2008
Aanvragen	175	96	164	107	58
Selectie	8	2	6	3	3

Gemiddeld worden er over de afgelopen vijf jaar 4.5 kandidaten uit ODA-landen geselecteerd. De RA gaat in eerste instantie uit van kwaliteit, maar men streeft eveneens naar een wereldwijde spreiding. Dit levert soms problemen op. Zo konden in 2007 en 2008 slechts drie personen uit ODA-landen geselecteerd worden. In 2007 waren de geselecteerde afkomstig uit Zambia (partnerland en low-income, maar kandidaat woonde in Noorwegen), Suriname (partnerland, middle-income, maar kandidaat woonde in Nederland) en Kosovo (geen partnerland en middle-income). In 2008 zijn de geselecteerden afkomstig uit Congo, Burkina Faso (beide partnerlanden en beide low-income) en uit Colombia (partnerland en middle income). In 2007 verbleven ook nog in 2006 geselecteerde residents uit Iran (wonende in de USA), Turkije (twee personen), Belarus en Marokko, aan de Rijksakademie. Dit waren geen van allen partnerlanden. Aan de strikt geformuleerde landenkeuze in de opdracht van BuZa kon dus niet worden voldaan, ondanks de inspanningen.

Het aantal aanvragen uit low-income landen varieerde tussen de 13 en 21 per jaar, terwijl in de jaren 2004, 2005, en 2007 steeds één resident-artist uit deze landen werd geselecteerd, in 2006 geen, maar in 2008 twee (uit Burkina Faso en Congo). In de periode 2004-2008 was 6 % (5 van de in totaal 83) van de aanvragen uit low-income landen geselecteerd. Daarnaast zijn nog negen aanvragen uit partnerlanden (middle income) geselecteerd. Als we ervan uitgaan dat jaarlijks van de ruim 1000 aanvragen er 25 gehonoreerd worden dat wil zeggen ongeveer 2%, dan zijn er door de RA relatief veel aanvragen gehonoreerd uit de low-income landen.

2.4.4. Monitoring en evaluatie

Het belangrijkste middel om verantwoording af te leggen zijn de jaarverslagen van het RA en de meerjaren rapportages. Hierin wordt nauwkeurig verslag gedaan van het verloop van de

selectieprocedures (incl. aantal aanvragen en geselecteerde projecten per categorie en per regio).

Daarnaast houdt het RA gedetailleerde persoonsdossiers bij van - de activiteiten- van residents gedurende en na hun verblijf op de academie. Daarnaast verzorgt de Rijksakademie speciale uitgaven, waaronder ook publicaties over de verschillende (oud) residents en RAIN netwerkpublicaties. Uit de dossiers blijkt niet dat de Akademie evaluatieonderzoek naar haar functioneren onder residenten en /of advisors laat uitvoeren.

2.4 Positionering en interactie

De relatie van de drie organisaties met het ministerie van Buitenlandse Zaken is in dit hoofdstuk al vrij uitgebreid aan de orde geweest. Dit is primair een financieringsrelatie, waarin de inhoudelijke en beleidsdialoog uiterst beperkt is gebleven. De veldbezoeken toonden aan dat het contact tussen de drie organisaties en de ambassades vrij beperkt is. De organisaties beschikken over een goed professioneel netwerk waar de ambassades in hun rol als cultureel makelaar hun voordeel mee zouden kunnen doen., maar in de praktijk is vooral het contact tussen de filmfondsen en de ambassades beperkt. De Rijksakademie informeert de culturele attachés over de werving en selectie en probeert de actieve betrokkenheid van de ambassade bij aanvang van de tweede werkperiode en bij terugkeer te stimuleren.

De drie organisaties kenmerken zich temidden van andere cultuur en ontwikkelingsorganisaties door hun gerichtheid op één sector en hun professionele netwerken. Vrijwel alle cultuur- en ontwikkelingsorganisaties worden ondersteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken met uitzondering van de Stichting Doen die geld ontvangt van de grote loterijen. Er zijn relatief veel organisaties actief op het terrein van cultuur en ontwikkeling en daarin is Nederland vrij uniek. Frankrijk is ook zeer actief, maar doet dat vanuit een eigen Franse optiek die gerelateerd is aan de promotie van de francophonie. Gezien deze relatief gunstige uitgangspositie doet de vraag zich voor naar de complementariteit van deze Nederlandse organisaties en hun werkwijze.

De naamsbekendheid van de drie organisaties binnen hun eigen sector is groot, zowel nationaal als vooral ook internationaal. Dat is te danken aan hun uitgebreide netwerken. De waardering voor het werk is groot blijkt uit de verschillende enquêtes. Het HBF voorbeeld heeft navolging gevonden, omdat het Göteborg Film festival een soortgelijk fonds heeft opgezet. Berlijn kent sinds drie jaar een soortgelijk initiatief het Word Cinema Fund. Het World Cinema Fund is ook opgericht naar voorbeeld van het Hubert Bals Fonds, en het HBF heeft een adviserende rol gespeeld bij de oprichting van het fonds. Het Franse Fonds Sud is dominant in francophone landen. De Rijksakademie stond aan de wieg van het internationale netwerk van residencies: Res Artis en vormde met het RAIN-netwerk de opmaat voor het ArtCollaboratory.

De twee filmfondsen hebben van oudsher onderlinge banden, maar het enige wat de drie organisaties samenbrengt is de financieringsproblematiek met Buitenlandse Zaken die nijpend is geworden na het afwijzen van de twee MFS-aanvragen in 2006. Rond die financieringsproblematiek worden standpunten en posities uitgewisseld.

Tussen HIVOS Cultuurfonds en de twee filmfondsen is de complementariteit groot en er is sprake van goede afstemming. HIVOS ondersteunt beide organisaties ook financieel hetgeen de afstemming vereenvoudigt. Aanvankelijk was het na oprichting van het Jan Vrijman Fonds in

1998 even zoeken naar een goede afstemming met het Hubert Bals Fonds, maar nu is volgens alle betrokkenen die afstemming uitstekend. HIVOS richt zich in de filmsector op alle zaken buiten de productie zoals filmopleiding en capaciteitsopbouw bijvoorbeeld van filmfestivals..

Er is geen sprake van structurele afstemming tussen HIVOS en de Rijksakademie. In de praktijk worden RAIN-platforms wel door HIVOS ondersteund, omdat HIVOS meer middelen heeft en meer op capaciteitsopbouw is gericht. HIVOS heft de ervaring dat capaciteitsopbouw in de kunstsector andere eisen stelt dan in ontwikkelingssamenwerking. Dit werd in Indonesië ook geconstateerd bij twee organisaties voor beeldende kunst. Dit is een interessant thema dat echter grotendeels buiten deze evaluatie ligt, omdat de drie organisaties niet strikt op capaciteitsopbouw zijn gericht. De Rijksakademie geeft advies aan DOEN met betrekking tot ondersteuning van beeldende kunst platforms en een aantal door DOEN ondersteunde platforms zijn ontstaan in RAIN-verband.

Het HBF, JVF en de RA hebben allemaal regelmatig contact met het Prins Claus Fonds (PCF). Over en weer worden second opinions en advies gevraagd. Het PCF is verplicht om second opinions te vragen voor aanvragen voor financiële ondersteuning. PCF nodigt de drie onderzochte organisaties uit voor bijeenkomsten en omgekeerd gebeurt dat ook. Met het HBF heeft het PCF veel contact gedurende het IFFR, omdat het PCF dan de Prince Claus Fund Filmgrant uitreikt voor een filminitiatief uit de landen waar zij en het HBF actief zijn. Het PCF heeft enkele tickets gefinancierd van kunstenaars die aan de RA verbleven. Deze kunstenaars zitten ook weer in het netwerk van het Fonds, zoals Ali Mroivili, Moshekwa Langa of Ade Darmawan. Echter de afstemming tussen PCF en de drie organisaties is duidelijk minder intensief en structureel dan tussen HIVOS en de twee filmfondsen.

Het Prins Claus fonds was ook één van de zeer actieve initiatiefnemers voor een manifest "Grenzeloze nieuwsgierigheid" en een manifestatie in Rotterdam op 31 maart 2008 in Rotterdam waarbij werd opgeroepen tot een grensoverschrijdend Nederlands cultuurbeleid. Uit de conferentie in Rotterdam blijkt dat de aloude kloof tussen elkaar bestrijdende culturele circuits fors kleiner is geworden. Jarenlang vastgeroeste dogma's over de autonomie van kunst enerzijds en het instrumenteel gebruik ervan anderzijds, werden ondergraven en lijken niet langer als vanzelfsprekend in tegenstelling met elkaar.

Het Ministerie van OCW is ook een belangrijke factor, omdat zij zowel de twee filmfestivals als de Rijksakademie in belangrijke mate financieel ondersteunt. De twee filmfestivals IFFR en IDFA gelden beide voor OCW als paradepaardjes. Het IFFR is de grootste jaarlijkse meerdaagse betaalde publiekmanifestatie van Nederland met 350.000 bezoekers. OCW beschouwt het Hubert Bals Fonds en de Cinemart als belangrijke pijlers van het succes. Het IDFA is volgens OCW het grootste en meest toonaangevende documentaire filmfestival ter wereld. In die status speelt het Jan Vrijman Fonds een belangrijke rol. Er zijn positieve adviezen om de subsidie aan beide filmfestivals substantieel te verhogen. Echter daarbij is het voor OCW van belang dat ook de financiering van beide filmfondsen vanuit BZ gecontinueerd wordt.

Het ministerie van OCW beschouwt de RA als een belangrijk en vooraanstaand instituut op het gebied van de beeldende kunst. De aanwezigheid van residenten uit ontwikkelingslanden ziet het ministerie als een belangrijke component van het internationale karakter van het instituut. Veel nieuwe ontwikkelingen komen uit het Zuiden en de onderlinge uitwisseling tussen nieuwe ontwikkelingen uit verschillende werelddelen is noodzakelijk voor het mondiale karakter dat de RA heeft en wil houden volgens OCW.

2.5 Conclusie

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken financiert al geruime tijd de drie geëvalueerde organisaties: het Hubert Bals Fonds sinds de oprichting in 1988, de Rijksakademie sinds 1995 en het Jan Vrijman Fonds sinds de oprichting in 1998. Die financiering is gegeven in verschillende vormen: opdrachtverlening, subsidiebeschikking en financieringsovereenkomst. Vooral de twee filmfondsen zijn in belangrijke mate afhankelijk van de financiering door het ministerie, want hun andere financieringsbronnen zijn beperkt.

Tot voor kort (2005-2006) waren de financieringsovereenkomsten tussen de drie organisaties en BuZa vooral gebaseerd op vertrouwen. De reputatie van de drie organisaties was en is onomstreden en OCW hecht veel belang aan de beide filmfestivals IFFR en IDFA, waaraan de twee filmfondsen onlosmakelijk zijn verbonden. In het licht van deze reputatie en gezien de focus op ontwikkelingssamenwerking verschaftte het ministerie steeds opnieuw financiering. In de overeenkomsten werden tot voor kort alleen de visie en doelstellingen van de organisaties herhaald en er werd alleen in zeer algemene zin gerefereerd aan het OS-beleid en/of het cultuur- en ontwikkelingsbeleid. In 2006 ontstond grote onrust en onzekerheid over de toekomstige financiering, omdat MFS-aanvragen waren afgewezen. Het duurde heel lang voordat er een tussenoplossing was gevonden en in het najaar van 2007 werd nieuwe financiering aan JVF en RA toegekend voor de periode 2007-2008.

Alleen in deze laatste overeenkomsten uit 2007 zijn duidelijke resultaatsverplichtingen geformuleerd voornamelijk op outputniveau. Sommige resultaten zijn nieuw en in OS-termen geformuleerd bijvoorbeeld capaciteitsopbouw en het is de vraag of dit realistisch is gezien de beschikbare middelen en werkwijze van de organisaties. Onduidelijkheden over partnerlandenbeleid zijn blijven bestaan. De inhoudelijke beleidsdialoog is beperkt gebleven.

Het overzicht van de doelen, werkwijze en activiteiten van de drie organisaties toont aan dat de organisaties over zeer grote internationale netwerken beschikken. Alle drie de organisaties ontvangen een zeer groot aantal aanvragen per jaar en zijn zeer **vraaggericht**. Die aanvragen worden in zorgvuldige selectierondes, waarin professionele deskundigen oordelen over de kwaliteit, nauwkeurig bestudeerd. De drie organisaties hebben nauw samenhangende pakketten van activiteiten ontwikkeld en zijn duidelijk gefocust op hun *core business*. Dat is waar zij hun naamsbekendheid en reputatie aan ontleen.

Het merendeel van de aanvragen is van oudsher afkomstig uit middle-income landen, maar de organisaties proberen pro-actief meer aanvragen te genereren uit de armere ontwikkelingslanden. Ook tijdens de selectierondes wordt getracht, zonder het criterium kwaliteit los te laten, om voldoende aanvragen uit arme landen te selecteren. Dat betekent dat men geneigd is om wat meer risico te nemen voor deze aanvragen. Het is inherent aan de werkwijze van de organisaties dat zij in een groot aantal landen activiteiten ontplooiën en dat er slechts in zeer beperkte mate sprake is van concentratie op bepaalde regio's of landen. De activiteiten van de drie organisaties zijn altijd gericht op landen die voor ODA in aanmerking komen, waarbij het middle-income segment het meest vertegenwoordigd is. De organisaties ondernemen wel speciale activiteiten om meer aanvragen uit lage-inkomenslanden en silent zones te ontvangen.

De staf van de twee filmfondsen is zeer beperkt. De nadruk ligt in de werkwijze op de selectie van goede aanvragen. Vervolgens besteden de drie organisaties relatief veel aandacht aan monitoring en evaluatie. Cijfers over de vertoning van de films (en bezoekersaantallen) niet

alleen op IDFA en IFFR worden verzameld, maar ook over vertoning op andere festivals, vertoning in de landen, internationale prijzen, recensies, etc. Ook hebben de filmfondsen regelmatig evaluaties via vragenlijsten onder partners uitgevoerd en hebben de aanbevelingen geleid tot bijstellingen van het beleid en de werkwijze. De waardering onder de partners is hoog. Ook de Rijksakademie heeft een goed monitoringsysteem waarbij zowel de verschillende platforms van beeldend kunstenaars als de resident artists in hun ontwikkeling gevolgd worden.

Het evaluatieteam stelt vast dat de vraaggerichte en professionele werkwijze van de drie organisaties gericht op ontwikkelingslanden in principe goed past binnen het beleid van het ministerie en in het bijzonder het cultuur en ontwikkelingsbeleid. Er kan gesteld worden dat het maken van films of beeldende kunst over diverse onderwerpen via artistieke processen van belang is voor de ontwikkeling van pluriforme en open samenlevingen. De inhoud van het product kan verwijzen naar de grote thema's van de ontwikkelingssamenwerking. Het proces waarin de inhoud tot stand komt is er één waarin de makers vrij en onafhankelijk moeten denken, een voorwaarde voor een democratische samenleving. Het verspreidingsproces is net als het productieproces een noodzakelijke voorwaarde voor de deelname van publiek. Afhankelijk van de wijze van verspreiding kan dat proces ook zorgen voor werk. Voor het publiek geldt dat zij kennis nemen van de inhoud en door de vorm van die inhoud aan het denken worden gezet. Omdat deze vaak indirect en complexer is dan bij educatieve boodschappen worden de toeschouwers in principe nadrukkelijk aangezet tot reflectie en nuancering. Via artistieke uitwisseling en een dialoog tussen culturele bruggenbouwers dat wil zeggen de resident artists, filmmakers en programmeurs kan de zuid-zuid en zuid-noord uitwisseling gestimuleerd worden.

Hoofdthema's bij de drie organisaties zijn dus versterking van de culturele infrastructuur, ondersteuning van culturele bruggenbouwers en versterking van de culturele identiteit. Op basis hiervan beoordelen wij de **relevantie** van de financiering van deze organisaties als **ruim voldoende**. Het beleidskader kan echter op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. In het verleden leek bovenstaande redenering met betrekking tot de relevantie van de activiteiten van de drie organisaties opgeld te doen binnen het ministerie en op grond daarvan werd financiering toegekend. Echter bij de beoordeling van MFS-aanvragen werd een ander beleidskader toegepast, waarbinnen de financiering van deze organisaties niet paste. De evaluatoren zijn van mening dat op basis van het huidige beleidskader voor cultuur en ontwikkeling de activiteiten van de drie organisaties daarbinnen passen. In hoeverre de beleidsdoelstellingen ook gerealiseerd worden, komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Een ander verwant thema is dat van de **complementariteit**. Het ministerie financiert diverse organisaties op het gebied van cultuur en ontwikkeling op verschillende manieren. Uit het oogpunt van transparantie van beleid en uitvoering zou het zinvol zijn indien de vergelijkbaarheid van de financieringen zou toenemen. De drie organisaties hebben te maken gehad met verschillende financieringsvormen, vertraging en onduidelijkheid over toekomstige financiering.

Het ministerie stimuleert niet actief de samenwerking tussen cultuur- en ontwikkelingsorganisaties. In de praktijk stemmen de meeste organisaties wel een aantal zaken af en werken redelijk goed samen. Toch lijkt er nog aanzienlijke ruimte voor verbetering, waarbij het comparatieve voordeel van de drie organisaties gelegen zou zijn in hun omvangrijke professionele netwerken wereldwijd. Dit punt is nader onderzocht tijdens de veldbezoeken en komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

3 Beoordeling doeltreffendheid en doelmatigheid

Voor de beoordeling van de doeltreffendheid is een analyseschema opgesteld (zie bijlage 2), waarbij een duidelijk onderscheid is gemaakt tussen de realisatie van de doelstellingen van de organisaties enerzijds en de realisatie van de beleidsdoelstellingen van het ministerie anderzijds. In het vorige hoofdstuk kwam al aan de orde dat de realisatie van de verschillende doelstellingen in elkaars verlengde kunnen liggen, maar ook dat daar potentieel spanning tussen kan bestaan. In dit hoofdstuk komt naast de beoordeling van de doeltreffendheid ook de beoordeling van doelmatigheid aan de orde.

De evaluatoren hebben een deel van de bevindingen ontleend aan de dossierstudies en interviews in Nederland. De twee veldbezoeken aan Indonesië en Zuid Afrika dienden om de bevindingen te valideren en om met voorbeelden uit de praktijk de beoordeling te illustreren. Uiteraard is niet alleen gesproken met begunstigden van de drie organisaties, maar ook met onafhankelijke derden. Zoals te verwachten bij een cultuurevaluatie zijn de bevindingen vooral kwalitatief en in veel mindere mate kwantitatief van karakter. Ook is het moeilijk om duidelijke ‘harde’ outputs aan te tonen. Daarom is de beoordeling van doeltreffendheid vooral waar het de realisatie van beleidsdoelstellingen betreft voornamelijk gebaseerd op plausibiliteitsredeneringen

De inputs dat wil zeggen de financiering, organisatie en werkwijze van de drie organisaties zijn in het vorige hoofdstuk al weergegeven. In dit hoofdstuk ligt de focus op de resultaten.

3.1 Hubert Bals Fonds

3.1.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid

Outputs

In 2.2.2. zijn de met het ministerie overeengekomen outputresultaten weergegeven. Aan deze resultaatverplichtingen is door het HBF grotendeels voldaan.

Jaarlijks worden **50-60 filmprojecten** ondersteund. Het zwaartepunt ligt bij de script- en ontwikkelingsfase en dit wordt ook gewaardeerd, vooral ook omdat de maker wordt vrijgelaten in vorm en inhoud. Het fonds is als eerste begonnen met het financieren van interessante en avontuurlijke, tegendraadse ideeën voor scripts. Echter de respondenten van de enquête noemen in grote meerderheid de productiefase als de moeilijkste fase voor financiering en hier is HBF niet actief m.u.v. de digitale productie. De nieuwe financiering van low budget digitale filmproductie is dan ook erg populair en verhoogt de distributiemogelijkheden. De belangstelling daarvoor is groot.

De enquête geeft aan dat van de 142 geëvalueerde filmprojecten 81 films hun wereldpremière hebben beleefd en dat 60 films nog in productie zijn. Slechts één filmproject zal niet worden afgerond. De films kosten tussen €7.500 – 15.000 voor de echte low-budget films (meestal Aziatische producties) en meer dan €1 miljoen voor de duurste projecten. De meeste projecten bevinden zich tussen deze uitersten, met budgetten rond de €200.000 - €400.000.

De **presentatie tijdens het IFFR** varieert tussen 20 en 25 films blijkt uit de jaarverslagen, en is daarmee wat lager dan de geplande 30 te presenteren films op het IFFR. Titels van het Hubert

Bals Fonds maken nagenoeg 10 % uit van alle lange speelfilms die op het festival geprogrammeerd worden. Jaarlijks ontvangt het IFFR 365.000 bezoekers (ook voor korte films, tentoonstellingen en debatten). Uitgaande van een gemiddelde zaalbezetting, en het feit dat de films 3 keer voor publiek vertoond worden tijdens het festival, wordt iedere (HBF)titel door gemiddeld 1250 mensen gezien. Dat komt neer op tussen de 27.500 en 31.250 bezoekers voor Hubert Bals Fonds films tijdens het IFFR (1250 bezoekers x aantal films)

Het HBF ondersteunt ook andere activiteiten voor de professionele ontwikkeling van filmmakers. Via **workshops en trainingen** in Manilla, Tunis, Kaapstad, Sarajevo en Buenos Aires wordt filmmakers professionele begeleiding geboden op uiteenlopende aspecten van het proces van film maken, maar zeker ook als het gaat om het ontwikkelen van scripts, waarbij ook het Binger instituut een belangrijke rol speelt. Ook de aanwezigheid bij het IFFR en de daar gelegde contacten zijn van belang voor de professionele ontwikkeling.

Outcome HBF-niveau

Vervolgens komt het volgende niveau van resultaten aan de orde namelijk de bijdrage aan de doelstellingen van het HBF.

Vertoningen op andere festivals dan het IFFR ziet het HBF als een belangrijke indicator voor succes. Deze vertoningen hebben vinden zeer regelmatig plaats, maar daar is geen standaard overzicht van beschikbaar. Tijdens de festivals in Berlijn, Cannes, Venetië, Buenos Aires, Jakarta, Sarajevo en het pan- Afrikaanse festival Fespaco worden regelmatig HBF films vertoond. Uit de enquête die door 136 personen werd geretourneerd (45% response rate) bleek dat van de 80 respondenten waarvan de film in première is gegaan, veertien films hadden gedraaid in Cannes en vijftien andere films op de festivals van Venetië, Berlijn of Toronto. Door diezelfde respondenten werden deze vier festivals gezien als de grootste en belangrijkste filmfestivals.

Er zijn jaarlijks zeker vijf **vertoningen op de Nederlandse TV** (dankzij een samenwerking met de NPS. De NPS koopt jaarlijks vijf HBF films aan voor het 'wereldcinema' slot op Nederland Twee. Ook worden winnaars van de VPRO Tiger Awards aangekocht voor televisie, door de VPRO). Daarnaast brengt het HBF jaarlijks 4 films op DVD uit: de Tiger releases. Aan de digitale distributie van het de HBF- titels wordt sinds 2004 gewerkt; van januari 2005 tot en met maart 2008 waren ze te tegen betaling te downloaden van de site www.tigeronline.nl. Op het moment wordt naar nieuwe partners voor online distributie gezocht.

CineMart is wereldwijd de grootste en meest gerenommeerde co-productiemarkt. Op deze markt worden jaarlijks 35 a 40 filmscripts gepresenteerd aan mogelijke internationale co-producenten, sales agents, distributeurs en financiers. CineMart is een belangrijke plek voor filmprojecten om internationale financiering te vinden en een film in wording aan de internationale industrie te presenteren. Het Hubert Bals Fonds en CineMart werken veelvuldig samen en jaarlijks worden er gemiddeld 5 a 6 projecten op de markt gepresenteerd die eerder van het Hubert Bals Fonds een bijdrage ontvingen. De geselecteerde makers wordt op deze wijze een mogelijkheid geboden om verder te zoeken naar internationale partners voor de realisering van hun film. De aanwezige industrie veelal uit het Noorden, maar ook festivals, producenten en distributeurs uit het Zuiden zijn aanwezig op de CineMart voor het opdoen van contacten, het uitbreiden van het netwerk en het oppikken van nieuwe filmprojecten. Tijdens het IFFR van 2007 hebben het HBF en de CineMart voor in totaal bijna 75 delegates contacten gefaciliteerd tijdens de markt. Het aspect van glamour dat aan verbonden is met deze markt staat niet in de weg dat het hier om de filmmakers uit het Zuiden om een belangrijke bron van

contacten voor distributie van hun werk gaat en daarnaast voorziet in een mogelijkheid om collega's uit het Zuiden te ontmoeten.

Filmmakers worden geholpen en geadviseerd bij het zoeken naar internationale distributeurs.¹³ Ook wordt op velerlei wijze bijgedragen aan de **distributie in ontwikkelingslanden**. Omdat de distributie in de regio van onafhankelijke films nogal eens te wensen overliet is het fonds begonnen met het ondersteunen van onafhankelijke producties in de eigen regio en het ondersteunen van alternatieve wegen voor distributie, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden.

De film *Silent Waters* van de Pakistaanse Sabina Sumar, winnaar van het gouden Luipaard op het festival van Locarno in 2003 wordt getoond in een mobiele video unit vooral in gebieden waar geen bioscopen zijn. De film is een aanklacht tegen religieuze en postkoloniale verhoudingen en tegen de onderdrukking van vrouwen. Twee cast-of crew members reizen mee met deze vertoningen via de mobiele unit.

Domesticas (Dienstmeisjes) van Fernando Mereilles en Nando Orival werd op speciale manier verspreid door het organiseren van speciale vertoningen voor dienstmeisjes in de bioscopen van de grote Braziliaanse steden.

Ondanks deze positieve voorbeelden is de distributie in ontwikkelingslanden een nog relatief onontgonnen terrein. Ook uit de gesprekken tijdens veldbezoeken bleek hier relatief weinig prioriteit aan te worden gegeven. Hier lijken zeker meer mogelijkheden tot samenwerking en uitwerken van complementariteit te liggen. Het HBF is net als het Jan Vrijman Fonds is meer gericht op het ontwikkel- en productieproces met uiteraard het doel om de films te vertonen. Maar verruiming van de vertoningmogelijkheden in de landen van herkomst heeft zeker niet de eerste prioriteit. Vanuit het oogpunt van ontwikkelingssamenwerking is dit wel van belang.

HBF-financiering voor films wordt vaak gezien als een **kwaliteitslabel** voor de projecten en dit faciliteert het vinden van andere financiers. Dit heeft te maken met de reputatie en de naamsbekendheid van het fonds. Ook de verbinding met het IFFR is erg belangrijk, omdat het IFFR een platform is voor vertoning van Hubert Bals producties is en omgekeerd het IFFR zijn bijzondere internationale positie in de wereld in belangrijke mate ontleend aan de producties van het Hubert Bals Fonds. Een ruime meerderheid (tweederde) van de respondenten in de recente enquête gaf aan dat HBF-financiering heeft gezorgd voor een versnelling van additionele financiering.

Een **aantal van de filmmakers breekt internationaal door**. De internationale reputatie wordt mede gevestigd via het winnen van internationale prijzen. Ruim een tiental films heeft internationaal hoog aangeschreven prijzen ontvangen zoals de Gouden Palm van Cannes, de Gouden Leeuw van Venetië en de Gouden Beer van Berlijn.

Outcome beleidsniveau

Het derde resultaatsniveau heeft conform het beoordelingskader betrekking op de realisatie van beleidsdoelstellingen.

Het is aannemelijk dat het HBF positief heeft bijgedragen aan de **ontwikkeling van een onafhankelijk filmklimaat**. Filmmakers zowel als kijkers/bezoekers van festivals kunnen beschouwd worden als een culturele elite, culturele bruggenbouwers in diverse landen. De

¹³ HBF verwerft automatisch de Beneluxrechten van films waaraan postproductiesteun is verleend. Voor projecten waaraan steun is gegeven in de scriptontwikkelingsfase geldt dit als zich 6 maanden na première geen distributeur heeft gemeld.

workshops en scholingsactiviteiten werden al bij de outputs genoemd. In de samenwerking met andere organisaties zoals het HIVOS Cultuurfonds, maar ook de Stichting Doen die filmfestivals en filmopleidingen financieren kan inderdaad een gedegen bijdrage aan de ontwikkeling van een onafhankelijk filmklimaat gerealiseerd worden. Een goed voorbeeld daarvan werd aangetroffen in Indonesië:

HBF heeft inmiddels al drie generaties filmmakers in Indonesië ondersteund. De oudste Garin Nugroho was al voor de transitie in 1998 actief. Hij maakte films- documentaires en speelfilms- over veel uiteenlopende thema's zoals straatkinderen in Yogya, een aanklacht tegen de armoede, en de traditionele Javaanse opera. Hij heeft een eigen NGO, maar is ook zeer actief op het gebied van opleiding van jonge filmmakers en is eveneens betrokken bij de filmfestivals in Yogyakarta en Jakarta (in mindere mate). Zo was Riri Reza één van de filmmakers die het vak bij Garin heeft geleerd. Ook hij is gesteund door het HBF en heeft inmiddels vele internationale prijzen gewonnen met uiteenlopende films over de etnische problematiek van Indonesiërs met een Chinese achtergrond, gearrangeerde huwelijken, homosexualiteit, etc. Riri op zijn beurt heeft Edwin en producer Meiske weer opgeleid wiens film in januari 2009 op het IFFR zal worden vertoond.

Ook via het productieproces vindt scholing plaats en is er sprake van een bijdrage aan de ontwikkeling van het onafhankelijk filmklimaat. De productie van een film vindt altijd plaats binnen de bredere context van een technisch productieproces, waarbij veel mensen betrokken en aan het werk zijn. Bij sommige producties worden mensen opgeleid en leren zij de technische kant van het vak.

Voor bijdragen aan projecten in een land als Zuid Afrika, dat een ontwikkelde filmindustrie heeft, geldt dat er niet alleen een bijdrage is aan de onafhankelijke stem in Zuid Afrika, maar ook worden via Zuid-Afrika initiatieven elders in Zuidelijk Afrika tot en met Kenia ondersteund en een bijdrage aan het filmklimaat daar geleverd. Dit gebeurt door workshops bij festivals zoals het Sithengi festival dat helaas niet meer bestaat. Ook werken door HBF ondersteunde filmmakers zoals Bridget Pickering (regisseur) en Jeremy Nathan met filmmakers uit andere Afrikaanse landen. Zij kennen de verhoudingen en de mogelijkheden en onmogelijkheden in de diverse landen.

Het is onmiskenbaar dat veel films direct of indirect over het belang van educatie, de positie van vrouwen, de gezondheidsthematiek en in het bijzonder de gevolgen van HIV/Aids. Dat betekent dat een aantal maatschappelijk relevante **thema's** als vanzelf centraal staan. Bovendien zetten de artfilms van het HBF met ambigue complexe boodschappen mensen aan tot **reflectie**, waarmee een beroep gedaan wordt op de kracht en waardigheid van mensen. Deze films vertellen het artistieke verhaal van filmmakers. Veel HBF-producties gaan over de levensomstandigheden in de samenlevingen waaruit de filmmakers voortkomen, stellen direct en indirect vragen, en nemen soms standpunten in. Het kan gaan over de primaire levensbehoeften en omstandigheden, maar ook tradities, de rol van religie, taboes, etc. Het belang van artfilms is door Ketiwe Ngcobo van de Zuid-Afrikaanse publieke omroep SABC als volgt verwoord:

In postkoloniale samenlevingen is het van belang om mensen het gevoel van verantwoordelijkheid terug te geven, van hun bekwaamheid tot handelen. Voor programma's met een pedagogisch doel is er een plek, maar voor mensen in een complexe situatie, is het ook van belang om de verhalen en dilemma's van die situaties op een genuanceerde manier te laten zien. Om te handelen in die situaties is het van belang dat mensen autonoom en kritisch denken. Dat is ook noodzakelijk voor het succes van de democratie. (Ketiwe Ngcobo, SABC).

Op dit moment wordt in Zuid Afrika de film 'My secret sky,' 'Izululami' geproduceerd, over kinderen die ten gevolge van het overlijden van hun moeder aan Aids op straat leven, stelt de problematiek aan de orde. De film is bedoeld voor een breed publiek, met een stevige Zulu handtekening

Dit blijkt ook uit het volgende citaat over een surrealistische film van de Indonesische filmmaker Ravi Bharwani:

A taste of Rain. A woman living on a desert farm tries to cope with the loss of her daughter and the deadening of her feelings. As a drought rages a water diviner comes to find water on the farm. She falls in love and believes she's found an answer to living again .

With his first feature film Ravi Bharwani has created a surrealistic tale filled with mysterious atmosphere: In an inhospitable and drought-ridden village on a remote island 3 people, each of them having his or her personal dream, get in contact with each other. Johan is a meteorologist who is obsessed by the idea of creating rain by using scientific methods for that region suffering from persistent drought. Here he comes involved in a secret love affair to Asih, a traditional singer, who with her voice becomes an oasis to Johan and the people living in that harsh location. The third person is Asih's maid who devotes her life to the singer without reservations. In contrast to Johan's approach to life, the maid is more of an observer. Accepting and living through life with whatever that life offers, and without questions and expectations. The villagers are not pleased about Johan's admiration for their singer. They feel that she belongs only to them. Will he succeed in bringing them rain?

Films zetten bezoekers/kijkers aan het denken zetten door de artistieke invulling en visie van de filmmaker. Juist het aanzetten tot reflectie is een belangrijke stap als het gaat om **empowerment**. Zelfstandig, kritisch denkende burgers zijn een noodzakelijke voorwaarde voor (het bevorderen) van democratisch bestuur en good governance.

Wat betreft de **duurzaamheid** ligt eigen financiering van onafhankelijke films door overheid en private sponsor voorlopig nog niet voor de hand, zelfs niet in middle-income landen zoals Indonesië en Zuid Afrika. Er zijn wel positieve ontwikkeling, maar die komen langzaam op gang. Externe financiering zal nog geruime tijd noodzakelijk zijn om de behaalde resultaten te continueren en een verdere ontwikkeling van de onafhankelijke filmsector mogelijk te maken.

3.1.2 Doelmatigheid

Aan de resultaatafspraken met het ministerie wordt door het HBF ruimschoots voldaan. Het HBF doet zelfs meer dan dat. Voor een organisatie met een beperkte formatie houdt het een grote hoeveelheid relevante informatie bij en stelt op basis van enquêtes en gesprekken het eigen beleid en de werkwijze bij.

Door de geschetste personele en financiële constructie met het IFFR, maar ook door de bescheiden huisvesting, is 90% van het budget beschikbaar voor de primaire activiteiten. De organisatie is daarmee zeer kosteneffectief.

3.2 Jan Vrijman Fonds

3.2.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid

Outputs

In de afgelopen tien jaar heeft het Jan Vrijman Fonds een **groot aantal documentaire filmmakers ondersteund** waarbij het zwaartepunt ligt op de productie. Ook de categorie research en ontwikkeling is van belang, omdat juist voor deze categorie het heel moeilijk is om financiering te krijgen, want dit betreft de eerste stappen van de filmmakers op het professionele pad. De veldbezoeken toonden aan dat deze financiering ervoor zorgde dat filmmakers hun ideeën uit konden werken tot goede volwaardige plannen, waarmee ze vervolgens financiering voor de productie kunnen verwerven. Verder bestaan de outputs van andere activiteiten o.a. uit de organisatie van workshops bij festivals (deelnemers aan deze workshops horen op deze wijze van het bestaan van het fonds en dienen dan aanvragen is), vertoning op IDFA en andere festivals, verdere verspreiding, etc (zie ook hoofdstuk 2)

JVF draagt zeker bij aan de **realisatie van 30-40 documentaires per jaar**. Elk jaar worden meer dan 15 documentaires op het IDFA vertoond. Ook nemen zowel filmmakers als programmeurs van festivals aan educatieve trajecten tijdens IDFA deel t.b.v. hun professionalisering. Ook de toegang tot de wereldmarkt wordt door JVJF gefaciliteerd en dit blijkt duidelijk uit de evaluaties onder deelnemers aan de diverse trajecten. JVJF ondersteunt ook workshops bij documentaire filmfestivals in ontwikkelingslanden t.b.v. capaciteitsopbouw. Het JVJF voldoet daarmee ruimschoots aan de resultaatverplichtingen zoals in de opdracht van BuZA is verwoord (zie 2.2.2).

Wat betreft **vertoning van de ondersteunde films op IDFA** zijn er verschillende mogelijkheden: deelname aan één van de vijf competities op IDFA of vertoning in een aparte JVJF sectie. Slechts bij onvoldoende kwaliteit, hetgeen sporadisch voorkomt, vindt geen vertoning plaats. De bezoekerijfers lopen zeer uiteen, afhankelijk van de programmering, van enkele duizenden tot een honderdtal mensen.

Outcome JVJF-niveau

Vervolgens komt het volgende niveau van resultaten aan de orde namelijk de bijdrage aan de doelstellingen van het Jan Vrijman Fonds. Uit de eigen evaluaties van het fonds blijkt dat de filmmakers zelf de volgende punten het meest van belang vinden:

- Selectie door JVJF geldt als **kwaliteitsstempel** voor andere financiers en vergemakkelijkt de toegang tot andere financieringsbronnen;
- JVJF geeft toegang tot IDFA, het grootste documentairefestival ter wereld en leidt vaak tot **vertoning op andere internationale festivals en aankoop door TV-zenders**;
- De aanwezigheid op IDFA **vergroot het professionele netwerk** en biedt de mogelijkheid tot professionele uitwisseling en verdieping;
- Ook werkt het IDFA samen met het nieuwe Nederlandse initiatief van Amnesty International 'Movies that Matter' om meer aandacht te geven aan **vertoning in Nederland** en waar soms ook JVJF films bij zitten;
- De speciale activiteiten bij IDFA zoals Masterclasses, Guests meet Guests en de consultancies worden gewaardeerd. Deze activiteiten worden ook steeds geëvalueerd waarna verbetertrajecten worden ingezet.

De veldbezoeken bevestigden deze bevindingen. De status van het IDFA en het daaraan verbonden Jan Vrijman Fonds is onomstreden en is een **springplank naar succes** voor

filmmakers uit ontwikkelingslanden die anders die kansen niet zouden hebben gehad. Oo worden regionale initiatieven gestimuleerd zoals blijkt uit het volgende voorbeeld uit zuidelijk Afrika:

Voor het encounters-festival hebben JVF en de SABC (Zuid-Afrikaanse publieke omroep) vijf korte documentaires ontwikkeld en geproduceerd over het thema liefde. Dat is gebeurd via workshops waarin Afrikaanse makers uit de DRC, Malawi, Zambia en Zimbabwe en Zuid -Afrika eerst een script ontwikkelden, en vervolgens in eigen land gingen draaien en daarna in Zuid Afrika geholpen werden met de post-productie. De producties gaan over de liefde tussen een naar Zuid Afrika uitgeweken Congolese vader en zijn zoon die in Johannesburg van huis weglloopt; over de liefde voor de mbira, een traditioneel muziekinstrument van een jonge Zimbabweanse zangeres en componiste; over de vraag wel of niet te trouwen; over een correspondentie vriend die na negen jaar intieme brieven zijn correspondentie vriendin niet durft te ontmoeten en over de Engelse Jen, die tijdens een vakantie bij Lake Malawi haar liefde vindt en probeert van het vissersdorp Chembe haar tweede thuis te maken.

Wat betreft **vertoning in de landen van herkomst** lopen de cijfers ook zeer uiteen. Vaak worden de documentaires op filmfestivals vertoond. Vertoning in bioscopen is zeldzaam, maar in sommige landen zijn wel televisiekanalen geïnteresseerd. In Indonesië is er recentelijk een TV-zender die documentaires vertoont en soms ook medefinanciert. Het Jan Vrijman Fonds, al of niet in samenwerking met HIVOS, probeert ook vertoningen in het land te stimuleren. In Indonesië bleek dat documentaires die in rurale gebieden waren opgenomen met medewerking van de bevolking daar ook ter plaatse werden vertoond en de filmmakers waren bereid tot discussie. Echter dit is een nog relatief onontgonnen terrein en hier lijken meer mogelijkheden tot samenwerking en uitwerken van complementariteit te liggen. Het Jan Vrijman Fonds is meer gericht op het ontwikkel- en productieproces met uiteraard het duidelijke doel om de films te vertonen., Maar verruiming van de vertoningsmogelijkheden in de landen van herkomst heeft zeker niet de eerste prioriteit. Vanuit oogpunt van ontwikkelingssamenwerking is dit wel van belang.

Voor de documentaire film sector zijn de **technische ontwikkelingen** ook zeer van belang. De beschikbaarheid van goedkope digitale camera's vergroten de mogelijkheden om films te maken zeer. Zowel via de workshops als in de financiering, alsmede ook bij de inrichting van de eigen website speelt het fonds hier goed op in.

Outcome beleidsniveau

Het veldonderzoek toonde aan dat de **achtergrond van de ondersteunde filmmakers** divers is, zowel relatief jonge mannen als vrouwen, vaak met een filmopleiding. In de meeste gevallen hebben zij een baan naast hun filmactiviteiten, want vrijwel nooit kan men van documentairefilms leven. Het doen van research of het maken van de films is vaak dan ook een langdurig proces waarvoor veel volharding nodig is. Eerst wordt research gedaan en vervolgens moet het geld voor de productie bij elkaar gescharreld worden. De productie is dan ook meestal niet een doorlopend proces, zo bleek in Indonesië, maar een proces van steeds weer een draaidag met een tussenpoos soms van maanden. Ook de post-productie fase kent veel problemen en hierboven noemden we al de **vrij beperkte vertoning in de landen van herkomst**. Ondanks de moeizame processen is de kwaliteit vaak goed.

De **thema's van de ondersteunde films** lopen zeer uiteen: politiek, cultureel, religieus en sociaal-economisch. Vaak worden maatschappelijke thema's belicht die ook in ontwikkelingssamenwerking aan de orde komen. In alle landen worden daar veel verschillende voorbeelden van aangetroffen. Zo maakt de Indonesische filmmaker Iwan Setiawan een

documentaire over de impact van de rellen in mei 1998, waarbij de rellen vanuit het perspectief van vier actoren wordt belicht: 1) een slachtoffer namelijk een vrouw die haar zoon verloor bij een brand in een supermarkt; 2) een NGO-mensenrechtenactivist; 3) een activist in de studentenbeweging; en 3) een chef uit het Indonesische leger. Deze zelfde filmmaker maakte een film over vrouwelijke besnijdenis

Op basis van deze positieve uitkomsten is het plausibel dat het Jan Vrijman Fonds **positief heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van een onafhankelijk documentaire filmklimaat** in diverse landen. Doordat volgens professionele standaard wordt beoordeeld, staan kwaliteitsstandaards voorop.

Zelfs in middle-income landen is het vrijwel nooit het geval dat voldoende financiering voor kwaliteitsdocumentaires beschikbaar is, aangezien overheden andere prioriteiten stellen en ook deze vrijheid van meningsuiting niet altijd op prijs stellen. In Indonesië verandert het klimaat heel langzaam. Echter televisie wordt gedomineerd door soaps (nu ook soaps met een religieus karakter), horror, ed. Dit is het gebruikelijke ‘opium voor het volk’. Eén televisiestation zendt nu onafhankelijke documentaires uit, maar de mogelijkheden blijven voornamelijk heel beperkt. Ook volgens ontwikkelingsorganisaties in Indonesië is er behoefte aan andere geluiden. Ontwikkelingsorganisaties zouden meer vertoningen in de herkomstlanden toejuichen, want dat is nu nog te beperkt. Externe financiering is in veel gevallen vaak nog onoverkomelijk voor de komende jaren, maar daar waar de samenlevingen veranderen zouden ook de financieringsvormen en samenwerkingsvormen moeten veranderen.

Tenslotte is het van belang om **de bijdrage aan de beleidsdoelstellingen** van het ministerie te analyseren. Op grond van het bovenstaande, het aantal gerealiseerde films over relevante maatschappelijke thema's, nationale en internationale vertoningen, is het plausibel dat er zeker een **positieve bijdrage is geleverd aan de culturele infrastructuur**. De festivals in Indonesië, Jakarta filmfestival, maar ook festivals in Yogyakarta, nemen een eigen positie in en trekken een groeiend aantal bezoekers. Uiteraard vormen deze bezoekers geen afspiegeling van de samenleving, evenmin als dat in Nederland het geval is.

De realisatie van de doelstelling met betrekking tot capaciteitsopbouw is moeilijk vast te stellen, mede omdat de definitie niet eenduidig is. Met de beperkte middelen en mogelijkheden van het fonds kan en mag niet verwacht worden dat een substantiële bijdrage aan capaciteitsopbouw van documentaire filmfestivals of filmopleidingen geleverd wordt. Dat ligt meer op het vlak van andere organisaties zoals HIVOS en Stichting Doen waarmee op complementaire wijze wordt samengewerkt. Echter de mogelijkheden tot samenwerking en verdere benutting van de complementariteit zijn zeker nog niet uitgeput en er is ruimte voor verdere verbetering en afstemming.

Zowel filmmakers als bezoekers kunnen beschouwd worden als **een culturele elite, culturele bruggenbouwers**, die het debat aanwakkeren over relevante thema's. Zij doen dat op uiteenlopende creatieve manieren. Het gaat dus om een elite, maar niet om een elite van rijken, maar een elite van vooruitstrevende mensen. Een dergelijke elite in de documentaire film is van belang voor het debat rond vrijheid van meningsuiting en mensenrechten. Het mag van het fonds niet verwacht worden dat een directe bijdrage aan armoedebestrijding of de Millennium doelstellingen wordt geleverd. Daarvoor is de financiering onvoldoende en ook de filmsector leent zich daar niet toe. Dat neemt niet weg dat vanuit het oogpunt van ontwikkelingssamenwerking wel degelijk een **positieve bijdrage wordt geleverd aan maatschappij-ontwikkeling**.

3.2.2 Doelmatigheid

Ook het JVF kenmerkt zich door een **zeer efficiënte organisatie**. Met een kleine staf van minder dan 2 fte en in nauwe samenwerking met IDFA kan het overgrote deel van de middelen besteed worden aan de primaire activiteiten, ondersteuning van documentaire film activiteiten in ontwikkelingslanden. De resultaten daarvan zijn goed. Daarmee is het JVF zeer doelmatig.

Monitoring en evaluatie wordt op regelmatige basis verricht en op basis daarvan wordt het beleid en de werkwijze aangepast.

3.3 Rijksakademie van beeldende kunsten

3.3.1 Doeltreffendheid en duurzaamheid

Outputs

In de opdracht 2007-2008 zijn een aantal resultaatverplichtingen rond de individuele geselecteerde kunstenaars gedefinieerd evenals enkele additionele verplichtingen (zie 2.3.2). Het aantal geselecteerde kunstenaars uit ontwikkelingslanden is in 2.4.4 al aan de orde geweest en **steeds verblijven er 8-10 kunstenaars uit ontwikkelingslanden aan de Rijksakademie**.

De laatste jaren is een **pro-actief wervingsbeleid** gevoerd om meer aanvragen uit arme (partner) landen te ontvangen en in het selectieproces daarin rekening mee te houden. De eerste resultaten van dit pro-actieve beleid worden geleidelijk zichtbaar, hoewel het totale aantal kunstenaars uit arme landen nog zeer beperkt is. Naast het pro-actieve wervingsbeleid zorgt de RA voor de beloofde **extra begeleiding**. Tevens faciliteert de RA op afstand de activiteiten, bijeenkomsten en uitwisseling van de RAIN-platforms. Ook stimuleert de RA actief nieuwe resident artists uit ontwikkelingslanden om na te denken over het opzetten van nieuwe platforms in hun land van herkomst. Alumni uit ontwikkelingslanden worden als guest advisors regelmatig ingeschakeld

In de afspraken met BuZa worden de activiteiten van de niet-westerse leerstoel niet expliciet benoemd. In het kader van die 'leerstoel' wordt de mogelijkheid geboden voor uitwisseling tussen kunstenaars, adviseurs en residents en adviseurs en adviseurs. Oriëntatierizen en netwerkontwikkeling vinden in dat perspectief plaats. Het begrip 'Silent Zones' is in deze context ontwikkeld, door advisor Gerardo Mosquera (curator uit Cuba, tevens betrokken bij PCF). Begeleiding bij opzet en beheer kunstenaarsplatforms maken eveneens deel uit van deze 'leerstoel'.

De RA heeft vanaf 2000 de RAIN-platforms opgezet die op allerlei manieren de onderlinge uitwisseling tussen kunstenaars in ontwikkelingslanden bevorderen. Via deze initiatieven houden zij zich in meerdere of mindere bezig met ontwikkelingen in hun eigen samenlevingen. De netwerken zijn zeer verschillend van karakter, de aard en de mate van activiteit zijn afhankelijk van de betrokken kunstenaars en hun inzet en betrokkenheid kan ook per periode verschillen. De volgende RAIN-netwerken zijn over de jaren heen opgericht.

- ? *CEIA* (Belo Horizonte, BR) - Marco Paulo Rolla
- ? *Centre Soleil d'Afrique* (Bamako, ML) - Hama Goro
- ? *El despacho* (Mexico City, MX) - Diego Gutiérrez Coppe
- ? *Open Circle* (Mumbai, IN) - Sharmila Samant & Tushar Joag

- ? *Pulse* (Durban, ZA) - Greg Streak
- ? *ruangrupa* (Jakarta, ID) - Ade Darmawan
- ? *Trama* (Buenos Aires, AR) - Claudia Fontes

Van later datum zijn de volgende initiatieven:

- ? *The Artbakery* (Douala, CM) - Goddy Leye
- ? *Calcutta Art Research* (Calcutta, IN) - Praneet Soi
- ? *Taleb Cherche Midi* (Agadir, MA) - Abdellatif Benfaïdoul
- ? *Very Real Time* (Kaapstad, ZA) - Gregg Smith
- ? *Vidya Video* (New Delhi, IN) - Sonia Khurana

In 2006 zijn twee nieuwe pilotprojecten gestart:

- ? *BAS* (Istanbul, TR) - Banu Cennetoglu
- ? *KARTala* (Moroni, KM) - Ali Mrovili

In voorbereiding is

- ? *Moengo* (Marowijne, Suriname)

Een belangrijke publicatie ‘Shifting Map’ (2004) over strategieën voor culturele diversiteit is in de context van de RAIN-platforms tot stand gekomen, evenals een eerdere publicatie ‘Silent Zones’ (2001).

Outcome RA-niveau

Op het niveau van de individuele kunstenaars is het effect in vele gevallen groot. Kunstenaars ontwikkelen zich professioneel en verbreden de economische basis voor hun kunstenaarschap. Daarnaast beschikken ze over een internationaal netwerk. Uit de documentatie van de RA blijkt dat **een aanzienlijk aantal van de voormalige resident artists internationaal is doorgebroken**. Zij hebben internationale prijzen gewonnen, exposeren internationaal op biënnales, in toonaangevende musea en in tentoonstellingen. Zowel de erkenning nationaal als internationaal neemt toe. Ook neemt de prijs van hun werk toe. Dit beeld werd bevestigd tijdens de veldbezoeken. De naam en faam van de Rijksakademie en met name van de kunstenaars die daar verbleven is zeer bekend.

Niet alle kunstenaars breken natuurlijk internationaal door en het **beeld is variabel**.

Bijvoorbeeld uit Indonesië zijn vijf kunstenaars geselecteerd. Van deze vijf is er één een snelle carrière als individueel kunstenaar aan het opbouwen en hij is onderdeel van de *Asia art boom*. Twee andere voormalige resident artists zijn actief in beeldende kunst organisaties, waarvan één de initiator is van het zeer goed functionerende en actieve RAIN-platform Ruangrupa (zie de tekstbox in deze paragraaf). Van de twee anderen is niet bekend wat ze momenteel doen: een woont in Nederland en de ander woont in Indonesië, maar is niet meer actief als kunstenaar.

Een **aantal platforms heeft zich goed ontwikkeld** en een goede reputatie en naamsbekendheid opgebouwd. Zo hebben zij externe financiering weten aan te trekken bijvoorbeeld van HIVOS of de Ford Foundation. Ruangrupa, gevestigd in Jakarta is één van die voorbeelden:

Ruangrupa is opgericht door één van de voormalige resident artists. Ruangrupa heeft zich ontwikkeld tot een kenniscentrum voor een jonge groep onafhankelijke denkers en kunstenaars in Jakarta. Zij ontvingen steun van RAIN, maar ook van DOEN en de Ford Foundation. Ze hebben twee grote vrij bekende manifestaties ontwikkeld namelijk Video OK en Jakarta 32⁰. Ook zijn er nieuwe organisaties/netwerken in Indonesië ontstaan

vanuit Ruangrupa. Dit platform wordt geprezen door velen in Indonesië en daarbuiten vanwege de maatschappelijke oriëntatie, de niet-commerciële gerichtheid, ontwikkeling, experimenteerdrijf en research. Echter er is ook kritiek op Ruangrupa: ze zouden zich te veel isoleren, te elitair zijn, te weinig commercieel (er was een Indonesische kunst boom) en te veel afhankelijk zijn van buitenlandse donoren. Ruangrupa gaat dit debat met een open vizier aan en lijkt daarmee vooralsnog te bewijzen dat ze bijdragen aan een open samenleving.

Uit het RAIN initiatief is ook de Arts collaboratory voortgekomen, een initiatief dat nu wordt gesteund door de Mondriaanstichting en Doen. Het heeft tot doel het ondernemerschap van kunstenaars in Azië, Zuid Amerika en Afrika te bevorderen

Een belangrijk effect van de residenties, de bijeenkomsten van alumni, advisors en de RAIN-platforms is dat er een **krachtig internationaal netwerk** is ontstaan. De RA faciliteert op verschillende niveaus ontmoetingen (bezoeken/uitwisselingen, ook via virtueel netwerk) tussen delen van het netwerk. De contacten tussen de diverse RAIN-platforms en tussen de residenten en alumni uit het Zuiden hebben gezorgd voor **een impuls aan de Zuid-Zuid connectie in de beeldende kunst**. De publicaties zoals 'Shifting Map' en 'Silent Zones' hebben het mede mogelijk gemaakt kennis te nemen van elkaars werk.

De aanwezigheid van residents uit niet-westerse landen heeft niet alleen effect op de individuele kunstenaars en de landen van herkomst, maar ook op de Akademie en westerse opvattingen over kunst. De aanwezigheid van niet-westerse kunstenaars noodzaakt tot **reflectie over diversiteit in de beeldende kunst**. Zo worden de bestaande westerse dominante opvattingen uitgedaagd en wordt een platform gecreëerd voor uitwisseling tussen verschillende opvattingen over de rol en betekenis van beeldende kunst.

Outcome beleidsniveau

Een belangrijk effect van het actief zoeken naar kunstenaars/residents uit gebieden waar tot nu toe weinig ontwikkelingen op dat gebied zijn is dat 'silent zones' ontsloten worden en kunstenaars en hun lokale contacten aangesloten worden op internationale ontwikkelingen en netwerken. Ook zij maken deel uit van een **creatieve elite van culturele bruggenbouwers** die bijdraagt aan het debat in de samenleving. Dit werd bevestigd tijdens de veldbezoeken. Uit de tekstbox over Ruangrupa blijkt dat er ook kritiek is, maar dat noopt tot aanpassing en verder debat. Het gevaar bestaat inderdaad dat de elite zich teveel isoleert, waardoor het belang voor maatschappelijke ontwikkeling vermindert. Dit vergt dus voortdurende vernieuwing en aanpassing.

Op individueel niveau zijn de visies en ervaringen van de kunstenaar van **invloed op de lokale situatie**. Het tentoonstellen van werk kan werken als inspiratiebron voor andere lokale kunstenaars, zoals blijkt uit de volgende voorbeelden:

Het Pulse netwerk in Durban (Greg Streak) heeft na gesprekken met de kinderen, de medewerkers en bezoekers van een opvanghuis van aids wezen, en met kunstenaars uit andere delen van de wereld, vorm gegeven aan voorwerpen of aan ideeën en wensen die leven. Het moesten goed en mooi ontworpen gebruiksinstallaties worden, bijvoorbeeld een regenwaterinstallatie. De kunstenaars hebben elkaar bij de RA ontmoet en komen uit verschillende werelddelen. De resultaten zijn tentoongesteld in Durban.

'Valley of the Dog Songs' is een documentaire over zes jonge kunstenaars uit Lima, Amsterdam Mexico City, Jakarta, Los Angeles en Buenos Aires. De film toont hoe een muzikant uit San Diego, Philip Beaumont, deze zes kunstenaars probeert te leren kennen aan de hand van vragen als: wat is het mooiste geluid dat je ooit

hebt gehoord?' en 'vertel me over je liefde'. Deze vragen zijn de leidraad van de documentaire. Philip bekijkt het resultaat en schrijft vervolgens voor elk van hen een liedje, 'de melodie van hun leven'. De film is een project van het kunstenaarsinitiatief El Despacho van de Mexicaan Diego Gutiérrez. Twaalf kunstenaars en filmers uit zes steden werkten eraan mee.

Als het gaat om de doelstellingen van het OS beleid geldt ook voor het werk van de RA dat het plausibel is dat er een **positieve bijdrage is geleverd aan de culturele infrastructuur** van landen op de DAC lijst. Daarnaast wordt door initiatieven van RAIN-platforms soms direct, soms indirect bijgedragen aan de samenlevingsopbouw. Echter er kan een duidelijk onderscheid worden aangebracht tussen de bijdragen van individuele kunstenaars waarvan de bijdrage aan de realisatie van ontwikkelingsdoelstellingen bijna noodzakelijkerwijs beperkt is (zeker indien in acht wordt genomen dat een deel van de kunstenaars niet meer in het eigen land actief is) en de bijdrage van de kunstenaarsplatforms dat zichtbaarder is in de maatschappijen dan de bijdragen van individuele kunstenaars. Natuurlijk zijn er hierover veel verschillende opvattingen in omloop en verschilt de waardering van de bijdrage aan de ontwikkelingsdoelstellingen van persoon tot persoon. De evaluatoren willen hier geen hard oordeel over vellen, maar wijzen wel op de verschillende percepties.

3.3.2 Doelmatigheid

Het is gezien het unieke karakter van de residenties moeilijk uitspraken te doen over de doelmatigheid van de organisatie in termen van een vergelijking van kosten en resultaten. Omdat via de integrale financiering van de bijdrage per resident een groot aantal activiteiten bekostigd wordt, is niet goed te traceren waaruit de inhoudelijke en financiële bijdrage voor de RAIN platforms precies bestaat en wat voor de individuele kunstenaar is. Het zou voor het gesprek tussen BuZa en de RA over de ontwikkelingsrelevantie en effectiviteit van de activiteiten van de platforms kunnen helpen als hierover een duidelijker beeld beschikbaar zou worden gemaakt, waarbij ook gegevens worden gepresenteerd over de bijdragen van andere Nederlandse en internationale fondsen en partners.

Het bedrag van €80.000 per resident artist per jaar, dat weliswaar bredere activiteiten omvat, is relatief hoog. Het verblijf aan de academie wordt als zeer aangenaam, maar ook als zeer luxe ervaren. Zoals één van de voormalige residents opmerkte: "*It's like paradise*". Het tweejarige verblijf draagt verder bij aan dat gevoel van luxe. Wel dient opgemerkt te worden dat dit de basisfilosofie van de RA betreft die ook nadrukkelijk – en terecht vanuit deze filosofie – geen onderscheid wil maken tussen westerse en niet-westerse residents. Er worden extra inspanningen geleverd om kunstenaars uit arme landen te selecteren, en tevens wordt extra begeleiding geboden tijdens het verblijf en ook na terugkeer o.a. via de RAIN-platforms. Resultaten worden goed gedocumenteerd en de werkwijze wordt regelmatig bijgesteld.

Gezien de grotere aandacht voor de ontwikkelingsrelevantie van de activiteiten van de cultuurorganisaties de laatste jaren is het opvallend dat BuZa de voorstellen van de RA omtrent de integrale financiering van vier resident artists per jaar heeft overgenomen. Het had meer voor de hand gelegen volgens de evaluatoren om de maatschappelijke activiteiten van de platforms duidelijker te benoemen en daar resultaten over af te spreken.

De verhouding tussen kosten en resultaten ligt daarmee bij de RA aanzienlijk anders dan bij de beide filmfondsen. De financiering is vrij individueel gericht en een plaats als resident artist is relatief duur. De RA heeft in een commentaar aangegeven dit beeld niet te delen¹⁴, maar door de financieringswijze wordt niet helder wat een plaats precies kost. Andere residencies met weliswaar een ander voorzieningsniveau en een andere uitstraling zoals Thami Mnyele, voor Afrikaanse kunstenaars hebben een ander kostenniveau. Over dat verschil en de meerwaarde van de voorziening van de RA zou in alle openheid het gesprek tussen BuZa en de RA gevoerd moeten worden. De bestaande afspraken tussen BuZa en de RA zijn zeker voor verbetering vatbaar,.

3.4 Conclusie

De twee **filmfondsen HBF en JVF** financieren jaarlijks resp. 50-60 en 30-40 activiteiten in ontwikkelingslanden en zij zijn voor hun financiering in belangrijke mate afhankelijk van BuZa. Dit betreft research en scriptontwikkeling, (digitale) productie, post-productie, distributie, workshops bij festivals en nog wat andere activiteiten. Vrijwel alle films worden vertoond op IFFR resp. IDFA. Alleen wanneer de kwaliteit onvoldoende is, wordt niet tot vertoning op de festivals overgegaan. Dit is slechts sporadisch het geval. Na vertoning in Rotterdam of Amsterdam gaan de films vaak naar andere internationale festivals en worden ook vertoond in de eigen regio. Ook uitzending op TV en DVD-releases worden regelmatig gerealiseerd. Het aantal bezoekers/kijkers per film varieert van een paar honderd tot honderdduizenden of een miljoen. Vertoning in de eigen regio is vaak nog problematisch, maar nieuwe technische ontwikkelingen vergroten de vertoningsmogelijkheden en het bereik. De evaluatoren merken op dat nog te weinig aandacht wordt gegeven aan lokale distributie van films, terwijl dit vanuit ontwikkelingsoogpunt wel zeer belangrijk is. Wellicht hebben de filmfondsen hier niet direct zelf een rol in, maar in samenwerking met andere actoren, zou lokale distributie hogere prioriteit moeten krijgen.

De films zijn geselecteerd op artistieke kwaliteit, maar behandelen vaak maatschappelijk relevante thema's en dat leidt tot **debat zowel in de eigen samenleving als elders**. Het betreft nadrukkelijk geen voorlichtingsfilms, want daarvoor gelden andere criteria. Uiteraard behoren zowel de filmmakers als de bezoekers van documentaires en arthouse films tot een intellectuele elite. Filmmakers kunnen worden beschouwd als een creatieve elite oftewel culturele bruggenbouwers. Die elite dient zich via netwerken zuid-zuid en zuid-noord, maar ook via vertoningen en debatten in de eigen samenleving voortdurend te vernieuwen en open te staan voor veranderingen.

Voor de fondsen zelf is het van groot belang dat filmmakers met steun van HBF en JVF een **internationale reputatie** opbouwen. Dat gebeurt via het winnen van internationale prijzen, vertoning op gerenommeerde festivals en grotere naamsbekendheid. Ook wordt financiering via HBF en JVF en bijbehorende vertoning op IFFR en IDFA vaak gezien als kwaliteitstempel wat de toegang tot andere financiering vereenvoudigt. De vertoningen van de films in Nederland en andere westerse landen dragen bij aan de globalisering van de kunst en vooral aan kennismaking van het westerse publiek met films uit andere culturen. Beide fondsen zijn van mening dat de eigen doelstellingen in ruim voldoende mate worden gerealiseerd. Immers

¹⁴ De financieringsvraag was gebaseerd op de stelling dat 'individuen het verschil maken', ook op bovenindividueel niveau. Via het individu worden dure 'interventies' gedaan op lokaal, nationaal en regionaal niveau, vooral binnen de kunstwereld, maar ook daarbuiten. De RA geeft aan dat duur een relatief begrip is.

deze doelstellingen zijn realistisch en de professionele werkwijze is erop gericht deze doelstellingen te realiseren.

Ondanks de constatering dat **de eigen doelstellingen van de filmfondsen in belangrijke mate gerealiseerd worden** – een constatering die door de evaluatoren gedeeld wordt - zijn er natuurlijk zaken die voor verbetering vatbaar zijn. De filmfondsen leren van hun eigen evaluaties en passen aan de hand daarvan hun werkwijze aan. Het inspelen op nieuwe technische mogelijkheden, de juiste activiteitenmix, het beter benutten van de eigen zeer brede internationale netwerken als clearing house, en de complementariteit met andere organisaties met name op het gebied van filmopleidingen en de versterking van de filminfrastructuur vergen voortdurende aandacht. Immers succes leidt makkelijk tot verzadiging, waardoor innovatie achterwege blijft. De filmfondsen lijden daar zeker niet aan, maar het is wel een gevaar dat op de loer ligt.

De realisatie van de doelstellingen van het cultuur en ontwikkelingsbeleid door de filmfondsen is moeilijker aan te tonen, omdat het beleidskader niet eenduidig is, maar ook omdat 'harde' bevindingen ontbreken. De redenering betreffende de effectiviteit is dan ook gebaseerd op plausibiliteitsredeneringen. De financiering van films door beide fondsen en aanverwante activiteiten hebben geleid tot een **versterking van het onafhankelijke filmklimaat** in diverse landen. Zeker in landen waar meerdere activiteiten zijn gefinancierd en waar de complementariteit met andere organisaties al redelijk vorm is gegeven (bijvoorbeeld indien HIVOS of anderen filmopleidingen, lokale filmfondsen, filmfestivals of filmopleidingen financieren) is de versterking van het filmklimaat goed waarneembaar. In andere landen zijn de effecten met betrekking tot het filmklimaat meer incidenteel. De OS-definitie van capaciteitsopbouw is slechts in beperkte mate toepasbaar op deze sector en daarom is het niet verstandig om de doelstellingen van de fondsen in deze termen te definiëren. Er is echter wel ruimte om in samenwerking met andere organisaties op een meer gestructureerde wijze te werken aan een verdere versterking van het onafhankelijke filmklimaat. Daarvoor zijn enkele 'best practices' beschikbaar waar verder van geleerd kan worden.

Er is reeds verwezen naar het maatschappelijk debat naar aanleiding van de films die over veel verschillende thema's gaan. Het lijkt aannemelijk dat de filmfondsen via de vele activiteiten een bijdrage leveren aan **meer open en democratische samenlevingen**. Uiteraard is dit effect niet meetbaar, en spelen veel andere factoren daarbij een rol. Op deze wijze is er een relatie met armoedebestrijding, maar het moet duidelijk zijn dat de filmfondsen niet pretenderen direct aan de armoedebestrijding of de Millenniumdoelstellingen bij te dragen. Dit ligt buiten hun mandaat en mogelijkheden.

De beoordeling van de doelmatigheid van de beide filmfondsen is zeer positief. Met een zeer beperkte staf, nauwe samenwerking met de filmfestivals IFFR en IDFA, en een professionele werkwijze zijn de kosten laag, terwijl in een groot aantal landen veel activiteiten worden gerealiseerd met goede resultaten. Ook de monitoring en evaluatie zijn voor fondsen met een dergelijke beperkte financiering van zeer goede kwaliteit. De fondsen leren van de evaluaties en dit leidt tot bijstelling van beleid en de werkwijze.

De financiering door BuZa van de **Rijksakademie** is gericht op het niet-westers beleid. Dit heeft geresulteerd in de financiering van enkele **tientallen beeldend kunstenaars** die als resident artists één of twee jaar in Amsterdam verbleven. Deze beeldend kunstenaars hebben in een behoorlijk aantal gevallen een internationale reputatie weten op te bouwen. Zij wonnen internationale prijzen; hun werk is getoond op biennales, musea e.d. en ook de prijs voor hun

werk steeg vaak aanzienlijk. Natuurlijk zijn er ook kunstenaars die het niet hebben gemaakt, maar dat betreft een minderheid. Meer dan tien niet-westerse resident artists zijn betrokken geweest bij het opzetten van een platform van kunstenaars. Die platforms zijn verenigd in een internationaal netwerk RAIN (Resident Artist Initiative Network). Er valt geen eenduidig oordeel te vellen over de bijdrage aan de ontwikkelingsdoelstellingen door individuele door de Rijksakademie gesteunde kunstenaars.

Met name via de RAIN-platforms wordt een **bijdrage geleverd aan het maatschappelijk debat**. Dat gebeurt ook via individuele resident artists, maar dat effect is moeilijk aan te tonen en is afhankelijk van de aard van het werk van de kunstenaar en zijn/haar opstelling in de samenleving. Niet alle RAIN-platforms zijn even actief en vaak maken ze ook een sterke groei- en bloeiperiode door, waarna activiteiten stabiliseren of afnemen. De dynamiek van kunstorganisaties is ook anders dan de dynamiek van OS-organisaties. Daarmee is het **debat over duurzaamheid ook complex**, vooral omdat het niet aannemelijk is dat op korte termijn dit soort initiatieven uit de eigen samenleving ondersteund zullen worden (zelfs niet in middle-income landen).

Evenals voor de filmfondsen geldt dat het ook aannemelijk is dat **de RA via haar activiteiten in ontwikkelingslanden een bijdrage heeft geleverd aan de realisatie van OS-doelstellingen**, hoewel de schaal waarop dat gebeurd is veel beperkter is. De redenering over deze bijdrage kan via dezelfde lijnen worden opgebouwd.

De **beoordeling van de doelmatigheid van de RA is wat complexer**, mede omdat de lopende financieringsovereenkomst met Buitenlandse Zaken is gebaseerd op individuen (vier per jaar). Het verblijf aan de RA is relatief duur, ook al omvatten de kosten bredere activiteiten zoals netwerkactiviteiten. Toch zou het niet wenselijk zijn om kunstenaars uit ontwikkelingslanden een ander pakket te bieden dan westerse kunstenaars. Een debat omtrent de doelmatigheid is echter wel wenselijk en onder andere tijdens de veldbezoeken werden suggesties aangedragen (zie aanbevelingen).

4 Aanbevelingen

De conclusies aan het einde van de twee vorige hoofdstukken zijn overwegend positief met name voor wat betreft de beide filmfondsen en de netwerken van beeldend kunstenaars opgericht op initiatief van de Rijksakademie. Deze conclusies zullen hier niet herhaald worden. Deze positieve conclusies met betrekking tot relevantie en effectiviteit zien de evaluatoren als positieve indicaties voor eventuele hernieuwde financiering van het Hubert Bals Fonds en het Jan Vrijman Fonds. De Rijksakademie heeft eveneens positieve resultaten geboekt, maar daar is het beeld gevarieerder, omdat de omvangrijke financiering van individuele kunstenaars moeilijk in termen van doelmatigheid is te rechtvaardigen. Op basis van de conclusies zijn er zeker aanknopingspunten om ook in de toekomst niet-westerse activiteiten van de Rijksakademie te blijven financieren. Het ministerie besluit uiteraard over herziening van de financiering en bijbehorende afspraken en dit rapport is slechts één van de elementen die bij de afweging van het ministerie een rol spelen. Wel hebben we enkele suggesties voor verbetering van eventuele toekomstige afspraken tussen het ministerie en de organisaties opgenomen.

Aangezien deze evaluatie zich richt op de drie door BuZa gefinancierde organisaties, richten de aanbevelingen zich ook primair op deze organisaties. De evaluatoren willen daarbij wel de aandacht vestigen op enkele organisatie-overstijgende zaken die in de toekomst voor het beleidsterrein Cultuur en Ontwikkeling van belang kunnen zijn. Zo zou een wat meer uitgewerkt beleidskader behulpzaam kunnen zijn zowel bij het toekennen van nieuwe financieringen, als bij toekomstige evaluaties. De recent verschenen nota Grenzeloze kunst biedt daarvoor aanknopingspunten. Wellicht zouden in een toekomstige evaluatie ook alle financieringen in het kader van Cultuur en Ontwikkeling onder de loep genomen kunnen worden, zodat de complementariteit beter onderzocht kan worden. Ook is er blijvende aandacht nodig voor een goede dialoog met de cultuurorganisaties, zodat er geen misverstand kan bestaan over de gemaakte afspraken. Zo dienen goede en uniforme afspraken over partnerlanden gemaakt te worden, bijvoorbeeld alle ODA-landen of alle landen waaruit fellowships kunnen worden aangevraagd in Nederland. Instellingen zouden meer expliciet bevraagd kunnen worden over hun positie in het relevante nationale en internationale krachtenveld. Dat zou hen en het ministerie een beter inzicht kunnen geven in die positie en de rol van andere fondsen, partners en subsidiegevers in datzelfde krachtenveld. Hoewel er in de laatste opdrachten aan de organisaties een stap vooruit is gedaan in het vastleggen van duidelijke resultaatverplichtingen blijft dit een punt van aandacht.

Aanbevelingen voor beide filmfondsen:

1. Blijf inspelen op de technische ontwikkelingen en pas de activiteitenmix daarop aan;
2. Verbeter verder de complementariteit met name wat betreft de aansluiting op filmopleiding, maar ook wat betreft de opbouw van de filmsector in diverse landen en de distributie in de ontwikkelingslanden;
3. De distributie van films in ontwikkelingslanden verdient nadere aandacht. Dat betekent zowel een continuering van het faciliteren van het netwerken op CineMart en IDFA met meer speciale aandacht voor de distributie in het Zuiden als het opzetten van samenwerkingsverbanden met lokale partners, en indien opportuun met andere nationale en internationale fondsen en partners. Verder lijkt meer aandacht op zijn plaats voor distributie via het internet (sites om films te downloaden) en een nadere reflectie op het gebruik van de open ruimtes op het web, zoals YouTube;

4. Benut het netwerk beter – ook voor de punten 1,2 en 3- en functioneer meer als clearing house voor informatie over de sector. Deze taak zou expliciet benoemd kunnen worden en zou separate financiering vereisen;
5. Kies prioriteitsgebieden voor pro-actieve werving van aanvragen uit arme landen en richt daar in samenwerking met anderen gerichte inspanningen op.

Aanbevelingen voor de Rijksakademie:

1. Overweeg of de maatschappelijke rol van de kunstenaar niet meegewogen kan worden tijdens de selectie (dit is een suggestie die tijdens de veldbezoeken is gedaan);
2. Heroverweeg de rol van, de visie op en de bijdrage van de RA aan de RAIN-platforms mede in het licht van de complementariteit met andere organisaties;
3. Daarnaast verdient het aanbeveling om de kosten van de residencies tegen het licht te houden en daarover een open gesprek met BuZa te voeren. Vanwege de huidige financieringsystematiek is er onduidelijkheid die opgehelderd moet worden;
4. Overweeg of het model van een tweejarig verblijf het enige mogelijke model moet blijven. Wellicht zou meer variatie mogelijk moeten zijn, waarbij gewaakt moet worden voor een strikt onderscheid tussen westerse en niet-westerse kunstenaars, want dat is zeer onwenselijk;
5. Heroverweeg de rol van de RA in het activeren, faciliteren van het RAIN platform met inachtneming van de complementariteit met andere organisaties.

Bijlage 1 Terms of Reference

Terms of Reference voor een evaluatie van de activiteiten van het Jan Vrijman fonds, het Hubert Bals fonds en de Rijksakademie voor Beeldende Kunsten.

Inleiding

De drie te evalueren organisaties worden al meerdere jaren financieel ondersteund door het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ), vanuit middelen voor Cultuur en Ontwikkeling. Zij zijn nog niet eerder door BZ geëvalueerd. Met deze evaluatie wil het ministerie beter inzicht verwerven in de kwaliteit en de effecten van de activiteiten, en de mate waarin deze bijdragen aan de doelstellingen van het huidige OS-beleid.

Het Jan Vrijman fonds (JVF) stelt zich ten doel het documentaireklimaat in ontwikkelingslanden te verbeteren. Het fonds richt zich op onafhankelijke filmmakers die documentaires maken. De ontwikkeling, productie en distributie van documentaires worden financieel ondersteund, evenals de organisatie van workshops, festivals en andere educatieve projecten voor documentairefilmmakers. Financiering dient te leiden tot activiteiten en documentairefilms die zonder deze steun niet of in mindere mate tot stand kunnen komen. Alleen aanvragen uit ontwikkelingslanden worden gehonoreerd. De documentaires worden vertoond op het IDFA (International Documentary Festival Amsterdam), waar het JVF onderdeel van is, en op andere festivals.

Naast financiële ondersteuning kan het fonds filminstellingen ook bijstaan met expertise. Het fonds richt zich verder op structurele relaties met organisaties uit ontwikkelingslanden. Hierdoor kan kennis en informatie uitgewisseld worden en hebben beide partijen profijt van de langdurige relatie.

Het Hubert Bals fonds (HBF) heeft als doel het voeden en stimuleren van een gezonde, onafhankelijke filmindustrie in ontwikkelingslanden. Hiertoe worden individuele filmprojecten gesteund in de fase van (script)ontwikkeling, postproductie en distributie. Daarnaast worden workshops en trainingsprogramma's gesteund die gericht zijn op de bredere filmindustrie in bepaalde landen. Ook wordt bemiddeld tussen filmmakers uit ontwikkelingslanden en westerse financiers en worden bij derden financiële middelen geworven voor filmproductie in ontwikkelingslanden. De films worden vertoond op het Internationale Filmfestival Rotterdam (IFFR) en op andere festivals. De vertoning van films in de landen van herkomst worden onder meer gesteund door het financieren van rondreizende bioscopen. Het HBF is onderdeel van het IFFR.

De Rijksakademie voor Beeldende Kunsten (RA) wil de beeldende kunst sector in ontwikkelingslanden versterken door kunstenaars de mogelijkheid te bieden tot een tweejarig verblijf aan de Rijksakademie, waardoor op het niveau van de individuele kunstenaar versnelling, verdieping en verbreding van de professionele praktijk optreedt, leidend tot nationale erkenning en internationale doorbraak. De op individuele kunstenaars gerichte activiteiten worden waar mogelijk gecombineerd met het opzetten van een kunstenaarsplatform in eigen land. De effecten gaan verder dan het individuele of het organisatieniveau. Het verblijf van kunstenaars aan de Rijksakademie zorgt ook voor de ontwikkeling van de kunstsector in het ontwikkelingsland en het geeft een impuls aan de uitwisseling op internationaal niveau. Per twee jaar worden vier "Research Residency" plaatsen aan kunstenaars uit ontwikkelingslanden

ter beschikking gesteld. De capaciteit van een gerenommeerd instituut (de Rijksakademie) wordt ter beschikking gesteld aan de geselecteerde kunstenaars, niet alleen wat kennis en ervaring betreft maar ook qua netwerk.

Aanleiding tot, en doelstelling van het evaluatieonderzoek

In zijn beleidsnota "Een zaak van iedereen" gaat Minister Koenders (Ontwikkelingssamenwerking) onder meer in op de toegenomen vraag naar resultaten en verantwoording, inclusief verantwoording in ontwikkelingslanden zelf. Duurzame armoedebestrijding en de behoeften die in het Zuiden bestaan worden centraal gesteld in de beleidsnota. In de nota wordt ook aandacht gevraagd voor de culturele dimensie van armoede. Cultuur wordt geschetst als een middel om scheidslijnen te overbruggen en gematigde krachten te stimuleren.

De uitkomsten van de evaluatie zullen worden betrokken bij de besluitvorming over voortzetting van de financiering.

Beschrijving en afbakening van het onderwerp van evaluatie

De drie te evalueren organisaties worden financieel gesteund uit middelen voor Cultuur en Ontwikkeling (C&O). Dit programma draagt bij aan de eerste operationele doelstelling van beleidsartikel 8 van de Memorie van Toelichting op de begroting van BZ: grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden. Deze doelstelling is nader geconcretiseerd in de C&O-notitie die op 24 juni 2004 aan de Tweede Kamer is aangeboden. In deze notitie worden film en beeldende kunst specifiek genoemd als middelen voor het versterken van culturele identiteit en bevordering van cultureel zelfbewustzijn. C&O is een deel van het bredere ontwikkelingssamenwerkingbeleid.

Het onderwerp van de evaluatie is tweeledig.

Aan de ene kant is deze gericht op een beoordeling van de uitvoering en de effecten van de gefinancierde activiteiten. In dit deel van de evaluatie wordt, op basis van de financieringsafspraken, teruggekeken op het verleden. Hierbij wordt ook een oordeel gegeven over de doeltreffendheid en doelmatigheid, per organisatie.

Aan de andere kant is de evaluatie gericht op de ontwikkelingsrelevantie en de vraag in welke mate de activiteiten en doelstellingen bijdragen aan het huidige OS-beleid en de Millennium Ontwikkelingsdoelen. In dit deel van de evaluatie wordt gekeken naar het recente verleden en het heden, zowel naar activiteiten als naar beleid. Deze beschouwing is van belang voor de besluitvorming over toekomstige financiering van de activiteiten.

De evaluatie richt zich op de activiteiten in de periode vanaf 2005, maar zonodig ook op de jaren daaraan voorafgaand. De activiteiten in de periode van januari 2005 tot en met juni 2008 zullen geïnventariseerd worden. Daarbij zal aandacht besteed worden aan het aantal activiteiten dat in de verschillende type partnerlanden voor de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking-reguliere partnerlanden, fragiele staten en landen met een brede relatie- heeft plaatsgevonden. De activiteiten in niet-partnerlanden zullen minder diepgaand worden bestudeerd, maar er zal wel aandacht worden besteed aan het beleid dat aan de landenkeuze van de organisaties ten grondslag ligt.

Er zullen veldbezoeken worden gebracht aan zuidelijk Afrika (Zuid Afrika en indien mogelijk Mozambique) en Indonesië. Deze landen zijn geselecteerd omdat alle drie de organisaties daar

activiteiten ontplooiën, zodat onderzoek daar mogelijk vergelijkbare informatie oplevert. De activiteiten in Franstalig West-Afrika zullen nader bestudeerd worden via dossieronderzoek mogelijk aangevuld met telefonische interviews. Indien een of meer van de organisaties weinig of geen activiteiten in West-Afrika uitvoeren zal een additionele geografisch gebied of land worden toegevoegd. De combinatie van veldonderzoek in mogelijk drie landen en dossieronderzoek gecombineerd met interviews voor een derde regio kan als voldoende representatief worden beschouwd. Op deze wijze moet uit de praktijk een goed beeld verkregen kunnen worden met betrekking tot de uitvoering en de effecten van de activiteiten.

Probleemstelling en evaluatievragen

Ten behoeve van de besluitvorming over voortzetting van de financiële ondersteuning van de drie organisaties wil Buitenlandse Zaken beter inzicht verwerven in de kwaliteit van het beleid en de activiteiten van de organisaties, alsmede in de effecten en de ontwikkelingsrelevantie hiervan in het licht van het huidige OS-beleid. Daartoe dienen de volgende vragen te worden beantwoord.

- Zijn de doelstellingen van de drie organisaties en de beoogde effecten gerealiseerd? Zijn deze duurzaam en levensvatbaar zonder voortgezette steun?
- Wat zijn de resultaten van de activiteiten van de drie organisaties?
- Is de besteding van de middelen van de drie organisaties doelmatig geweest waar het de beoogde resultaten en output betreft?
- Wat is de effectiviteit van de werkwijze van de drie organisaties?
- Welke groepen profiteren direct en indirect van de activiteiten die de drie organisaties ontplooiën?
- Waarop is de landenkeuze van de drie organisaties gebaseerd? Dient deze te worden herzien in het licht van de huidige geografische focus van het OS-beleid?
- Hoe passen de activiteiten en doelstellingen van de drie organisaties binnen het huidige OS-beleid?
- Hoe hebben de activiteiten van de drie organisaties bijgedragen aan de resultaten en doelstellingen van het OS-beleid en het bereiken van de Millennium Ontwikkelingsdoelen?
- Wat doen de drie organisaties zelf aan monitoring en evaluatie van hun activiteiten en hoe doen ze dat?

Methodologie

De evaluatie zal plaatsvinden op basis van dossieronderzoek, interviews met betrokkenen en deskundigen (telefonisch, wanneer zij in het buitenland zijn) en twee veldbezoeken. Het volgende maakt daarvan deel uit.

- Dossieronderzoek bij BZ (DCO/IC) en bij de drie instellingen. De afspraken die tussen BZ en de organisaties zijn gemaakt omtrent financiering en de documentatie waarop deze berusten, vormen het uitgangspunt. Het betreft de financieringsaanvragen, beoordelingsmemoranda, (jaar)plannen, contracten/overeenkomsten/beschikkingen, regarderende correspondentie en rapportages. Voor de toetsing van de beleidsrelevantie zijn beleidsdocumenten van BZ en eventueel door de organisaties aangeleverde materialen van belang. De evaluatie zal gebruik maken van evaluatiemateriaal van de betrokken organisaties, waar beschikbaar.
- Gesprekken met betrokkenen bij BZ en bij de drie organisaties.

- Gesprekken met door de organisaties of BZ aangewezen referenten actief op het terrein van cultuur en ontwikkeling, zoals het Prins Claus Fonds en Hivos, of anderszins betrokken instellingen zoals het Ministerie van OCW.
- Bezoeken, van circa een week per land, aan Indonesië en aan zuidelijk Afrika, elk door één van de evaluatoren.
- Gesprekken met counterparts in andere ontwikkelingslanden ten einde de veldbezoeken te complementeren.
- Gesprekken met directieleden van filmfestivals in Nederland (in ieder geval IDFA en IFFR) en in ontwikkelingslanden en met referenten op het gebied van beeldende kunsten.

De Nederlandse evaluatoren zullen op basis van vooronderzoek een methodologisch voorstel inclusief tijdspad in de vorm van een onderzoeksplan ter goedkeuring voorleggen aan BZ.

Rol belanghebbenden

Naast BZ en de drie te evalueren organisaties zijn belangrijkste belanghebbenden de partners in ontwikkelingslanden en de “moederorganisaties” IDFA (van JVF) en IFFR (van HBF).

- BZ is, naast opdrachtgever, informant voor de evaluatie en zal het conceptrapport met de evaluatoren bespreken.
- HBF, JVF en RA zijn direct belanghebbenden en de door BZ gefinancierde activiteiten van deze organisaties vormen het object van evaluatie. Tevens kunnen deze direct belanghebbenden als informanten worden beschouwd. Zij hebben eveneens de gelegenheid om het conceptrapport te becommentariëren. Hierbij kunnen HBF en JVF desgewenst hun “moederorganisaties” betrekken.
- De partners in ontwikkelingslanden zijn informanten.
- IDFA en IFFR zijn informanten, evenals andere cultuurorganisaties zoals, HIVOS Cultuurfonds, OCW, etc.

Evaluatieteam

Het evaluatieteam dient zodanig te worden samengesteld dat daarin kennis en ervaring op de volgende terreinen is vertegenwoordigd:

- het uitvoeren van evaluaties;
- het ontwikkelingssamenwerkingbeleid van Buitenlandse Zaken, in het bijzonder van Cultuur en Ontwikkeling,
- het culturele veld in Nederland en culturele samenwerking met ontwikkelingslanden,
- in de onderzoekslanden: het lokale culturele veld.

Het team zal bestaan uit Nederlandse experts die over zowel evaluatie-expertise als over de nodige inhoudelijke (OS of cultuur) expertise beschikken, en die onafhankelijk staan van de te evalueren en te consulteren organisaties.

De onafhankelijke evaluatoren zijn verantwoordelijk voor de inhoud van het evaluatierapport. BZ (i.c. DCO/IC) is opdrachtgever.

Rapportage

- Het rapport wordt in concept aangeleverd uiterlijk op 22 oktober 2008.
- Het rapport verstrekt evaluatieresultaten per organisatie afzonderlijk, en kan ook ingaan op het C&O-beleid in bredere zin.

- De geëvalueerde organisaties en de opdrachtgever (BZ, i.c. DCO/IC) kunnen binnen een week na ontvangst van het concept schriftelijk of mondeling commentaar leveren.
- Een week na de commentaarperiode wordt de finale rapportage in zesvoud op papier alsmede elektronisch (pdf) aangeleverd.
- Het rapport heeft een omvang van maximaal 30 pagina's, exclusief bijlagen, en bevat een samenvatting van 2 pagina's.
- Het rapport wordt opgesteld in de Nederlandse taal.

Budget en planning

Budget

PM

Tijdpad (indicatief)

7 augustus	vaststelling ToR
7 augustus	opdrachtverlening evaluatoren
15 augustus	inlevering onderzoekskader
22 augustus	vaststelling onderzoekskader door opdrachtgever
augustus – oktober	uitvoering evaluatieonderzoek <ul style="list-style-type: none"> - dossieronderzoek - gesprekken in Nederland - telefonische interviews - tussentijds gesprek met opdrachtgever/evaluatoren - evaluatiemissies (Indonesië 1-10 september en zuidelijk Afrika 5-12 oktober) - concipiëren eindrapport
15 oktober	presentatie voorlopige bevindingen
22 oktober	inlevering conceptrapport
29 oktober	commentaar opdrachtgever en organisaties
5 november	inlevering eindrapport
12 november	inlevering einddeclaratie

Annex 2 Beoordelingskader

De analyse dient op verschillende niveaus uitgevoerd te worden, namelijk:

- Op beleidsniveau;
- Op organisatieniveau (dat wil zeggen HBF, JVF en RA);
- Op activiteitsniveau (dat wil zeggen organisaties en individuen in ontwikkelingslanden)

Hieronder zijn de in de TOR gestelde evaluatievragen ingedeeld naar deze drie niveaus en is tevens een indeling van de vragen naar evaluatiecriterium gemaakt.

Beleidsniveau

- Hoe passen de activiteiten en doelstellingen van de drie organisaties binnen het huidige OS-beleid? (*relevantie*)
- Dient de landenkeuze van de drie organisaties te worden herzien in het licht van de huidige geografische focus van het OS-beleid? (*relevantie*)
- Hoe hebben de activiteiten van de drie organisaties bijgedragen aan de resultaten en doelstellingen van het OS-beleid en het bereiken van de Millennium Ontwikkelingsdoelen? (*impact/ effectiviteit*)

Organisatieniveau

- Waarop is de landenkeuze van de drie organisaties gebaseerd? (*relevantie*)
- Wat zijn de resultaten van de activiteiten van de drie organisaties? (*effectiviteit*)
- Zijn de doelstellingen van de drie organisaties en de beoogde effecten gerealiseerd? (*effectiviteit*)
- Wat is de effectiviteit van de werkwijze van de drie organisaties? (*effectiviteit*)
- Zijn de resultaten duurzaam en levensvatbaar zonder voortgezette steun? (*duurzaamheid*)
- Is de besteding van de middelen van de drie organisaties doelmatig geweest waar het de beoogde resultaten en output betreft? (*doelmatigheid*)
- Wat doen de drie organisaties zelf aan monitoring en evaluatie van hun activiteiten en hoe doen ze dat? (*doelmatigheid*)

Activiteitsniveau

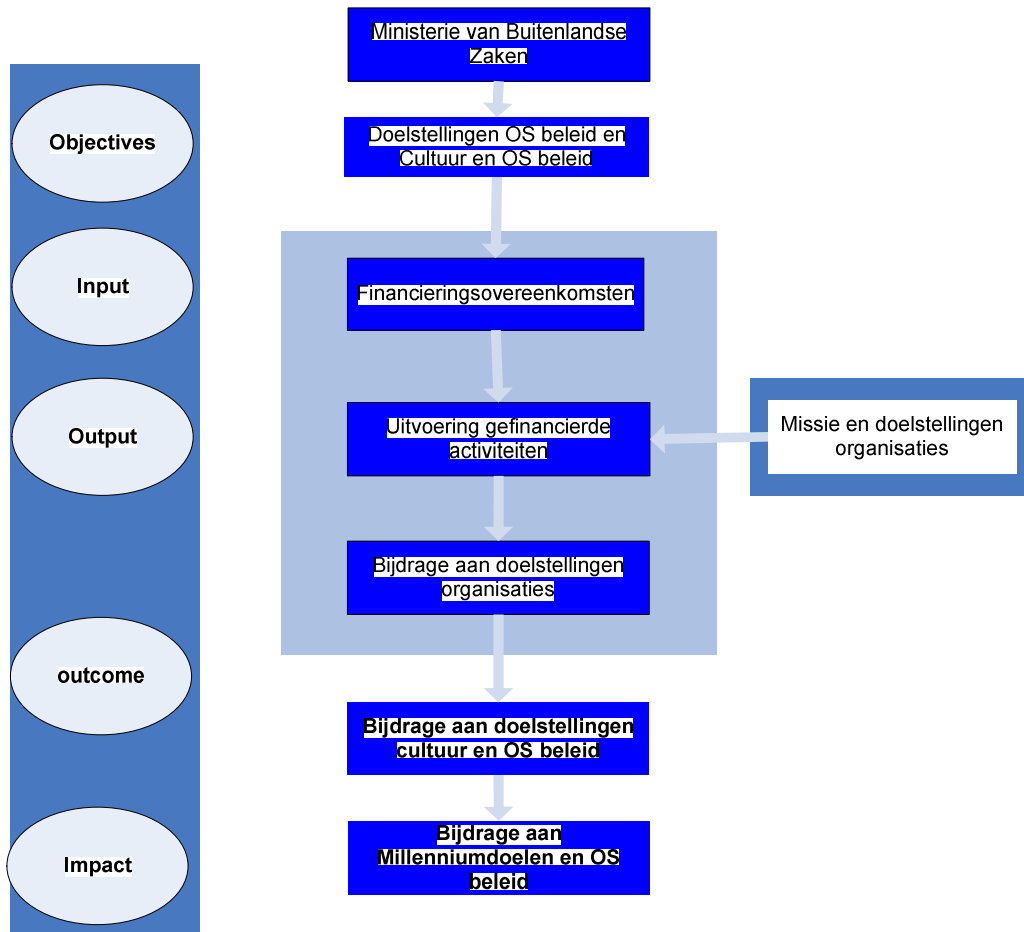
- Welke groepen profiteren direct en indirect van de activiteiten die de drie organisaties ontplooiën? (*effectiviteit*)

Relevantie

De in de TOR gestelde vragen die direct betrekking hebben op dit criterium betreffen de landenkeuze in het licht van het OS-beleid en de mate waarin de activiteiten en doelstellingen van de te evalueren instellingen passen binnen dit beleid. Om dit goed te beoordelen zal een korte beleidsanalyse worden uitgevoerd van het cultuur en ontwikkeling beleid in het kader van het bredere OS-beleid. Deze analyse heeft als uitgangspunt de reeds bestaande analyses van 2001-2002 (publicaties in de bundel Rozen in de Woestijn, IOB studies) en zal worden aangevuld met een analyse van wijzigingen in het cultuur en ontwikkelingsbeleid. Vervolgens zal dan worden nagegaan hoe de doelstellingen en activiteiten van de drie organisaties hierin passen. Daarbij zal ook naar het partnerlandenbeleid worden gekeken.

Effectiviteit en duurzaamheid

Veruit de meeste evaluatievragen hebben betrekking op de effectiviteit. Om de effectiviteit goed te beoordelen is het zinvol een onderscheid te maken naar outputs, outcome en impact. Dit is weergegeven in het volgende schema.

Vervolgens is het zinvol om allereerst na te gaan wat de diverse resultaten zijn op de verschillende niveaus en daarbij zal een aantal indicatoren gehanteerd worden. De volgende evaluatiematrix zal per organisatie uitgewerkt worden en heeft betrekking op de verschillende niveaus.

Tabel 0.1 Evaluatiematrix voor de beoordeling van effectiviteit en duurzaamheid van de activiteiten van de drie organisaties

Niveau	Indicatoren	Informatiebronnen	Methodes van gegevensverzameling
INPUT <ul style="list-style-type: none"> Financiering door BZ 	<ul style="list-style-type: none"> Financiering per jaar Totaal eigen bijdrage/ bijdrage derden 	<ul style="list-style-type: none"> Financieringsovereenkomsten, BEMO's, correspondentie Jaarverslagen en financiële verslagen Projectdossiers (financieel en inhoudelijk) Medewerkers DCO/IC en DCO/CU 	<ul style="list-style-type: none"> Documentenanalyse Interviews Case studies

Niveau	Indicatoren	Informatiebronnen	Methodes van gegevensverzameling
<p>OUTPUT</p> <ul style="list-style-type: none"> Projecten en resultaten (activiteiten –en organisatie-niveau) 	<ul style="list-style-type: none"> Totaal aantal uitgevoerde activiteiten per type (scripts, filmproductie, ondersteuning festivals, beurzen) Totaal aantal geproduceerde films Totaal aantal scripts Aantal ondersteunde kunstenaars gedifferentieerd naar achtergrond (man/vrouw, sociaal-economische klasse) Totaal aantal bezoekers /vertoningen(films, festivals, tentoonstellingen, TV uitzendingen van films, etc.) met onderscheid naar groepen (mannen/vrouwen, jeugd, sociaal-economische groepen) met onderscheid naar Nederland, internationaal, eigen land/regio; Aantal opgerichte netwerken; Diversificatie van technische media en/of productie-mogelijkheden; 	<ul style="list-style-type: none"> Project dossiers Medewerkers DCO Organisatie-medewerkers Externe bronnen zoals kranten artikelen etc. Geselecteerde uitvoerders 	<ul style="list-style-type: none"> Dossierstudie (telefonische) interviews Case studies
<p>OUTCOME</p> <ul style="list-style-type: none"> Gerealiseerde doelstellingen organisaties 	<ul style="list-style-type: none"> Bijdrage aan onafhankelijke filmsector, documentaireklimaat, /beeldende kunstsector in ontwikkelingslanden Follow-up tentoonstellingen internationaal, vertoning films op andere internationale festivals,; 		

Niveau	Indicatoren	Informatiebronnen	Methodes van gegevensverzameling
	<ul style="list-style-type: none"> • Vertoning/exposities in Nederland buiten RA, IDFA en IFFR bijvoorbeeld Tigers on Tour, films op televisie, etc • Waardering/bekendheid van producten zich uitend in (internationale) perspublicaties, (internationale) prijzen; • Publiekswaardering van getoonde films, beeldende kunst;; • Aantoonbare toename van waardering en bekendheid van de organisaties via gefinancierde activiteiten; • Aantal en aard van follow-up activiteiten in OS-landen door ondersteunde individuen en organisaties 		
<p>OUTCOME</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gerealiseerde doelstellingen cultuur en ontwikkeling (beleidsniveau) <p>In combinatie met</p> <ul style="list-style-type: none"> • DUURZAAMHEID 	<p>Bijdrage projecten aan realisatie doelstellingen</p> <p>Cultuur en ontwikkeling:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterking van de culturele identiteit • Versterking culturele infrastructuur bijvoorbeeld functionerende platforms, sterke en zelfstandige festivalorganisaties • Bijdrage aan vrijheid van meningsuiting • Bijdrage aan openheid en transparantie van de samenleving • Mate waarin betrokken individuele kunstenaars worden beschouwd als 	<ul style="list-style-type: none"> • Projectdossiers • Medewerkers DCO • Organisatiemedewerkers • Geselecteerde uitvoerders • Beleidsmakers en derden in geselecteerde landen 	<ul style="list-style-type: none"> • Dossierstudie • (telefonische) interviews • Case studies

Niveau	Indicatoren	Informatiebronnen	Methodes van gegevensverzameling
	bruggenbouwers <ul style="list-style-type: none"> Bijdrage aan draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Nederlandse samenleving Imago van de ondersteunde kunstenaars en organisaties: elitair? Mate waarin de activiteiten ook zelfstandig zonder financiering van BZ worden voortgezet vooral in de OS-landen via individuen en organisaties 		
IMPACT <ul style="list-style-type: none"> Gerealiseerde doelstellingen OS beleid en millenniumdoelen 	<ul style="list-style-type: none"> Mate waarin een bijdrage wordt geleverd aan het debat over belangrijke thema's in het OS beleid: <ul style="list-style-type: none"> armoede fragiele staten klimaatverandering gender OS-resultaten Mate waarin de activiteiten hebben bijgedragen aan het debat in OS-landen en/of aan een opener en transparanter samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> Projectdossiers Medewerkers DCO Organisatiemedewerkers Geselecteerde uitvoerders Beleidsmakers en derden in geselecteerde landen 	<ul style="list-style-type: none"> Dossierstudie (telefonische) interviews Case studies

Doelmatigheid

Slechts één van de evaluatievragen heeft expliciet betrekking op doelmatigheid. De vraag naar een doelmatige besteding van de middelen kan slechts beantwoord worden nadat inzicht verkregen is in de resultaten.

Bijlage 3 Gesprekspartners

Lijst van gesprekspartners Nederland:

Margriet Leemhuis	Ministerie van Buitenlandse Zaken, hoofd DCO/IC
Andre Vaughan	Ministerie van Buitenlandse Zaken, DCO/IC
Bianca Taal	Hubert Bals Fonds
Rutger Wolfson	IFFR
Isabel Arrate	Jan Vrijman Fonds
Susan Gloudemans	Rijksakademie van beeldende kunsten
Jan Willem Schrofer	Rijksakademie van beeldende kunsten
Paul van Paaschen	HIVOS Cultuurfonds
Carolien van Herwaarden	Prins Claus Fonds
Maarten Mulder	Ministerie van OCW
Marlou Thijssen	Ministerie van OCW

Lijst van geïnterviewde personen Indonesië:

Algemeen

Paul Peters	Cultureel attaché Nederlandse Ambassade Jakarta
-------------	---

Film en documentaire

Garin Nugroho	Director Opera Jawa, Poet, Leaf on a Pillow
Mira Leismana	Producer 3 days forever, Gie etc
Riri Reza	Director 3 days forever, Gie etc.
Lalu Roisamri Radhiani	Director Jakarta International Film Festival
Orlow Seunke	Producer Eccofilm (Jermal)
Meiske Taurisia	Producer the Blind Pig who wants to Fly
Ravi Bharwani	Director Rainmaker and Jermal
Shanty Hariman (tel)	Producer and Jakarta International Film Festival (Manilla)
Yuli Ardari	Director short documentary Little Jockey and Crescent Moon over the Sea
Iwan Setiaman	Director Feature Length Documentary The Shadow Government
Muhammad Ichsan	Documentary film producer The Shadow Government
Kisno Ardi	Documentary film maker short documentary Kambing Cup
Abraham Mudito	Festival coordinator Komunitas Dokumenter, Yogyakarta
DS Nagraheni	Program manager, Komunitas Dokumenter, Yogyakarta
Lalu Roisamri Radhiani	Director Jakarta International Film Festival
Shanty Hariman (tel)	Producer and Jakarta International Film Festival (Manilla)

Beeldende kunsten

Ade Darmawan	Director Ruangrupa and former resident artist
Hafiz	Artistic Director Ruangrupa, Forum Lenteng and OK Video

Fx Harsono	Artist
Rifki Effendi	Curator
David Darigan	Music director
Melle Jaarsma	Cemeti Art House, Yogyakarta
Nandityo Adipurnomo	Former resident artist
F. Wardani	Indonesian Visual Art Archive, Yogyakarta
Tanto Haranto (tel)	Former Resident artist, Bandung

Zuid Afrika

Speelfilms/Documentaires

Bridget Pickering (Neil Brandt)	Producer/Director. Luna Films
Eddy Mbalo	National Film and Video Association
Karen Son	
Ketiwe Ncobo (Nirvana Singh)	SABC /drama
Tambudzai Madzimure Sacod	(South African Community for Development)
Miki Redelinghuys	Producers/ Directors. Plexus Films
Lauren Groenewald	
Jeremy Nathan	Dv8- productions
Jean Meeran	Fotograaf/Filmmaker. RAIN- Very real time
Zinaid Meeran	Filmmaker. Very real time. RAIN-very real time
Don Edkins	Producent/ Director. Why Democracy
Mandisa Zitha	Encounters Festival
Nodi Murphey	

Beeldende kunsten

Jeremy Wafer	Wits University, School of Art
Greg Streak	Kunstenaar, docent. RAIN- Pulse Platform
Julia Rose Clark	Kunstenaar, docent. RAIN-Very real time
Jean Meeran	Fotograaf/Filmmaker. RAIN- Very real time
Gavin Younge	Michaelis, University of Capetown.

Bijlage 4 Kenmerken Jan Vrijman Fonds

Werkwijze

Het fonds richt zich op onafhankelijke filmmakers die creatieve documentaires maken. Informatie over het fonds en de aanvraag procedure (inclusief aanvraagformulier) zijn op de website van het fonds te vinden. Vanaf 2007 zijn er ook gerichte mailings aan filmmakers en filminstellingen.

Er zijn twee selectierondes per jaar. De ingediende projecten worden door de coördinator van het fonds allereerst getoetst op formele criteria en vervolgens voorgelegd aan de selectiecommissie. Deze commissie bestaat uit twee vaste leden (Directeur IDFA en JVF en de artistiek directeur IDFA en een aantal roulerende leden uit een groep experts (waaronder filmmakers en producenten). Bij de selectie worden de volgende uitgangspunten gehanteerd: 1) elk voorstel wordt op eigen merites beoordeeld (er zijn geen rigide criteria), 2) financiering dient te leiden tot de ontplooiing van activiteiten en/of de productie van documentaire films die zonder steun niet of in mindere mate tot stand kunnen komen en 3) alleen aanvragen uit landen van de DAC lijst worden gehonoreerd. De projecten worden getoetst aan de volgende criteria:

- Inhoudelijke kwaliteiten van het project;
- Cinematografische kwaliteiten van het project;
- Het belang van het onderwerp;
- De situatie van de documentaire in de regio/ het land (aanwezigheid van documentaire traditie & mogelijkheden voor het financieren van documentaire);
- Originaliteit van het idee en/of invalshoek op het onderwerp of het verhaal; en
- Het vorige werk van de regisseur en ingediend materiaal van de film.

Na een voorselectie per regio door commissieleden worden de projecten per regio en per categorie in de selectiecommissie besproken om een zo goed mogelijke verdeling van de financiële middelen te waarborgen. Er zijn echter geen quota per werelddeel opgesteld. Voor de verdeling per categorie wordt een richtlijn¹⁵ aangehouden, de commissie kan hier echter van afwijken. Op basis van de definitieve selectie en het totaal beschikbare budget bepaald de commissie per project de hoogte van de bijdrage.

¹⁵ Concentratie van de middelen op de ondersteuning van productie/post-productie, en een selectie van maximaal vijf projecten voor research en scriptontwikkeling en minimaal 2 workshops/festivals.

Bijlage 5 Kenmerken Rijksakademie voor beeldende kunsten

De Rijksakademie doet voor wat betreft de Research Residency: selectie, faciliteert en voert alumni-beleid. Bij elk van deze 'stadia' is sprake van generiek aanbod (voor alle kunstenaars) en van specifiek, aanvullend aanbod (voor kunstenaars uit de doelgroep). Het generieke aanbod en het specifieke aanbod tezamen leiden tot een kostprijsberekening van (thans) €80.000 per vol kalenderjaar van 12 maanden per kunstenaar. Het betreft integrale financiering – berekend op basis van totale kosten per plaats – met inbegrip van leerstoel/oriëntatierizen/RAIN-activiteiten in Rijksakademie e.d.

SELECTIE	2007 (voor 2008)		2008 (voor 2009)	
	Aanmeldingen	Selectie	Aanmeldingen	Selectie
Nederland	161	8	171	10
Afrika	22	2	25	2
Azië / Midden-Oosten	267	3	264	5
Europa				
Latijns-Amerika	553	10	602	7
Noord-Amerika /	101	1	112	2
Oceanië	220	2	251	1
Totaal	1324	25	1425	27

Feitelijk aanbod van de Research Residency:

- residency: atelier, woonruimte, stipendium, werkbudget, projectruimten, cantina etc.
- kunst & technologie: werkplaatsen/laboratoria (10) en technisch specialisten (12);
- Kennisuitwisseling: advisors (30), resident-artists (50), bibliotheek, collecties, documentatie: Expertisecentrum;
- presentatie/netwerkontwikkeling: RijksakademieOPEN, netwerken in alle continenten, 800 alumni, curatoren, critici, musea, galerieën etc.